

คุณพระรัตนตรัย ✿ สุภีร์ ทุมทอง

คุณพระรัตนตรัย

แสงแห่งพระรัตนตรัยนำสู่ชีวิตประเสริฐ

สุภีร์ ทุมทอง

คุณพระรัตนตรัย

สุภีร์ ทุมทอง

คุณพระรัตนตรัย

สุภีร์ ทุมทอง

www.ajsupee.com

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๗๑๑๕-๙๒-๔

ภาพประกอบ

มนต์ชัย ขาวสำอางค์

แบบปก / รูปเล่ม

นครินทร์ ไชยพยอม

สุพัตรา แดงอินทร์

ดำเนินการผลิต
บริษัทฟรีมายด์ พับลิชชิ่ง จำกัด
๒๗/๓๓ ซอยศรีบำเพ็ญ ถนนพระราม ๔
แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ
โทรศัพท์ ๐-๒๖๓๗-๘๖๐๐
โทรสาร ๐-๒๖๓๗-๘๖๐๑

พิมพ์ที่
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์
๔๕/๑๔ หมู่ ๔ ถนนบางกรวย-จงถนอม ตำบลบางขนุน
อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐
โทรศัพท์ ๐-๒๘๗๙-๙๑๕๔
โทรสาร ๐-๒๘๗๙-๙๑๕๓
www.parbpim.com

คำนำ

หนังสือ **"คุณพระรัตนตรัย"** นี้ ได้รวบรวมบทสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสรณะที่เลิศประเสริฐสูงสุด พุทธศาสนิกชนควรระลึกนึกถึงอยู่เสมอ เพื่อเป็นเครื่องชี้นำให้เกิดความสว่างในจิตใจ นำพาตนให้เข้าสู่การฝึกหัดพัฒนาตามแนวอริยมรรค จนสามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้ต่อไป

นอกจากบทสวดภาษาบาลีและคำแปลที่นิยมสวดกันดีอยู่แล้ว เนื้อหาในเล่มนี้ ได้แปลและเรียบเรียงความหมายจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ตอนอธิบายพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ มารวบรวมไว้ เพราะการได้ทราบความหมายที่ลึกซึ้งในแต่ละคำ นำมาเป็นเครื่องระลึกถึง ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความผ่องใสของจิต เกิด

ศรัทธาปสาทะในสิ่งที่เลิศ วิบากที่เลิศก็ย่อมมีแก่ผู้นั้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต อัคคัปปสาทสูตร แปลความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๔ ประการนี้

ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

(๑) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้าก็ตาม มีสองเท้าก็ตาม มีสี่เท้าก็ตาม มีเท้ามากก็ตาม มีรูปก็ตาม ไม่มีรูปก็ตาม มีสัญญาก็ตาม ไม่มีสัญญาก็ตาม มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณเท่าใด **พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า** เรากล่าวว่าเลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่านั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้า ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้ว

ในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

(๒) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีประมาณเท่าใด **อริยมรรคมีองค์ ๘** เรากล่าวว่าเลิศกว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใสแล้วในอริยมรรคมีองค์ ๘ ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้วในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

(๓) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายทั้งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง และที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีประมาณเท่าใด **วิราคะ** คือ ความสร่างเมา ความสิ้นกระหาย ความถอนอาลัย ความตัดวัฏฏะ ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับสนิท **นิพพาน** เรากล่าวว่าเลิศกว่าธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใส

แล้วในวิราคะ ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้วในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

(๔) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หมู่ทั้งหลายก็ตาม คณะทั้งหลายก็ตาม มีประมาณเท่าใด **พระสงฆ์สาวกของตถาคต** ได้แก่ พระอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ บุคคล นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์ ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้วในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

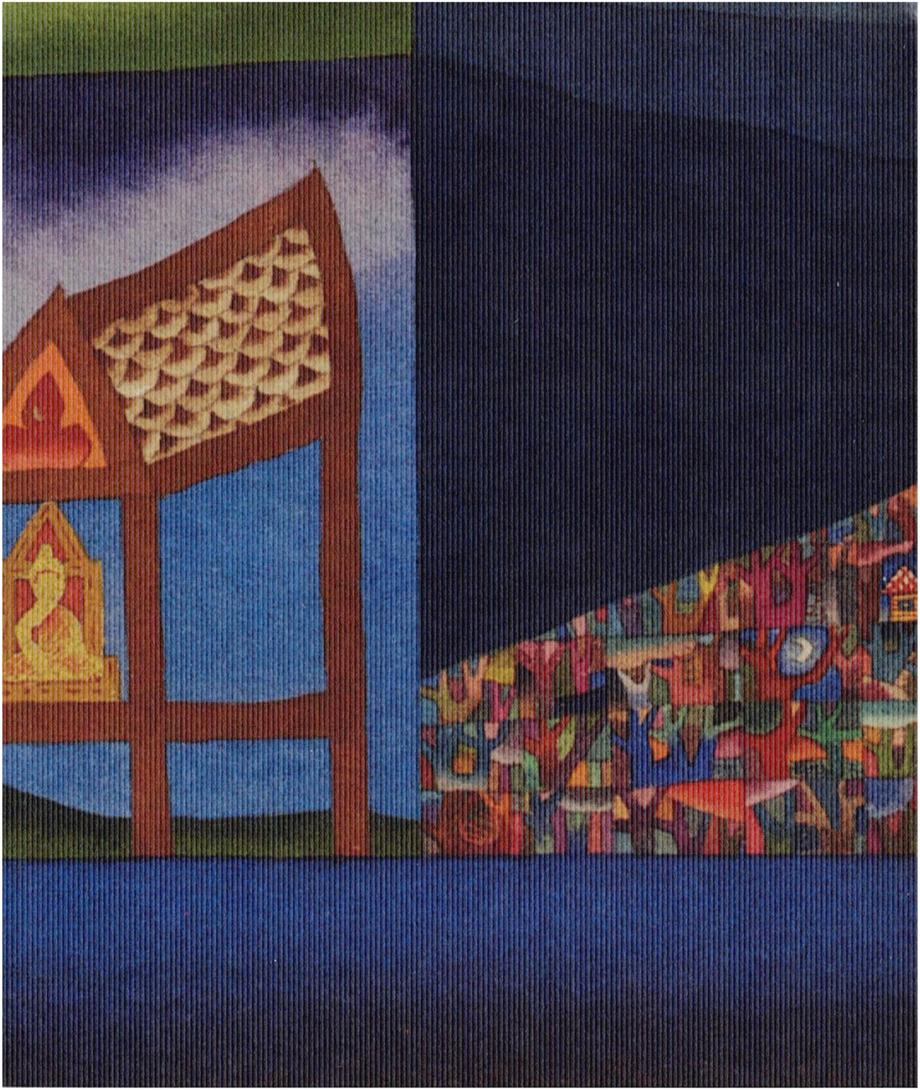
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๔ ประการนี้แล

ขออนุโมทนาผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำหนังสือเล่มนี้ และขอขอบคุณญาติธรรมทั้งหลายที่มีเมตตาต่อผู้แปลเสมอมา หากมีความผิดพลาดประการใด อันเกิดจากความด้อยสติปัญญาของผู้แปล ก็ขอขมาต่อพระรัตนตรัย และครูบาอาจารย์ทั้งหลาย และขออโหสิกรรมจากท่านผู้อ่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สุภีร์ ทุมทอง
ผู้แปลและเรียบเรียง
๘ มกราคม ๒๕๕๘

สารบัญ

๑. คำบูชาพระรัตนตรัย

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา,

พระผู้มีพระภาคเจ้า, เป็นพระอรหันต์, ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์สิ้นเชิง, ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง,

พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ.

ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า, ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

(กราบ)

ส๎วากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม,

พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้า, ตรัสไว้ดีแล้ว,

ธัมมัง นะนัสสามิ. ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม.

(กราบ)

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า, ปฏิบัติดีแล้ว,

สังฆัง นะมามิ. ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์.

(กราบ)

๒. คำนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้า

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต,	ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า, พระองค์นั้น,
อะระหะโต,	ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส,
สัมมาสัมพุทธัสสะ.	ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง.

(ว่า ๓ ครั้ง)

๓. บทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย

อิติปิ โส ภะคะวา, อะระหัง, สัมมาสัมพุทโธ, วิชชาจะระณะสัมปันโน, สุคะโต, โลกะวิทู, อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ, สัตถา เทวะมนุสสานัง, พุทโธ, ภะคะวาติ.

ส๎วากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก, อะกาลิโก, เอหิปัสสิโก, โอปะนะยิโก, ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ.

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย, ปาหุเนยโย, ทักขิเณยโย, อัญชะลีกะระณีโย, อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ.

๔. บทสรรเสริญพระพุทธคุณ

อิติปิ โส ภะคะวา,	เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น,
อะระหัง,	เป็นผู้ไกลจากกิเลส,
สัมมาสัมพุทโธ,	เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง,
วิชชาจะระณะสัมปันโน,	เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ,
สุคะโต,	เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี,
โลกะวิทู,	เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง,

อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ,

เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้ อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า,

สัตถา เทวะมะนุสสานัง, เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย,

พุทโธ, เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม,

ภะคะวาติ. เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้.

๕. บทสรรเสริญพระธรรมคุณ

ส์วากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม,

พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว,

สันทิฏฐิโก, เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึงเห็นได้ด้วยตนเอง,

อะกาลิโก, เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล,

เอหิปัสสิโก, เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกับผู้อื่นว่า, ท่านจงมาดูเถิด,

โอปะนะยิโก, เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว,

ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ.

เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน,
ดังนี้.

๖. บทสรรเสริญพระสังฆคุณ

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
เจ้าหมู่ใด, ปฏิบัติดีแล้ว,

อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
เจ้าหมู่ใด, ปฏิบัติตรงแล้ว,

ญายะปฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค
เจ้าหมู่ใด, ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็น
เครื่องออกจากทุกข์แล้ว,

สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด, ปฏิบัติสมควรแล้ว,

ยะทิทัง, ได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ,

จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา,

คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ,

เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ,

นั่นแหละ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า,

อาหุเนยโย, เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา,

ปาหุเนยโย, เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ,

ทักขิเณยโย, เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน,

อัญชลีกะระณีโย, เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี,

อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ.

เป็นเนื้อนาบุญของโลก, ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

๗. พุทธานุสสติ[๑]

ในอนุสสติเหล่านั้น พระโยคาวจรผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันมั่นคง ต้องการจะเจริญพุทธานุสสติเป็นอันดับแรก พึงไปอยู่ในสถานที่เงียบสงัด อยู่ในเสนาสนะอันสมควร แล้วระลึกถึงพระคุณของพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า **"อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา"**

ต่อไปนี้ เป็นวิธีการระลึกในพระพุทธคุณเหล่านั้น คือ ให้ระลึกไปทีละบทว่า

---

[๑] แปลและเรียบเรียงจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค, วิสุทฺธิมคฺคปกรณํ (ปฐโม ภาโค)

โส ภควา อิติปิ อรหํ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**อรหํ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**สัมมาสัมพุทโธ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**วิชชาจรณสัมปันโน** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ สุคโต พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**สุคโต** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ โลกวิทู พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**โลกวิทู** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ อนุตฺตโร พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**อนุตตโร** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ ปุริสทมฺมสารถิ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**ปุริสทัมมสารถิ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

อีกอย่างหนึ่ง **โส ภควา อิติปิ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ**

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **สัตถา เทวมนุสสานัง** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ พุทฺโธ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**พุทโธ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

โส ภควา อิติปิ ภควา พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า**ภควา** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

(๑) อธิบายพุทธคุณบทว่า อรหํ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **อรหํ** เพราะเหตุทั้งหลายเหล่านี้ คือ

(๑) เพราะทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส

(๒) เพราะทรงทำลายข้าศึกคือกิเลสทั้งหลาย

(๓) เพราะทรงหักกำของสังสารจักรได้

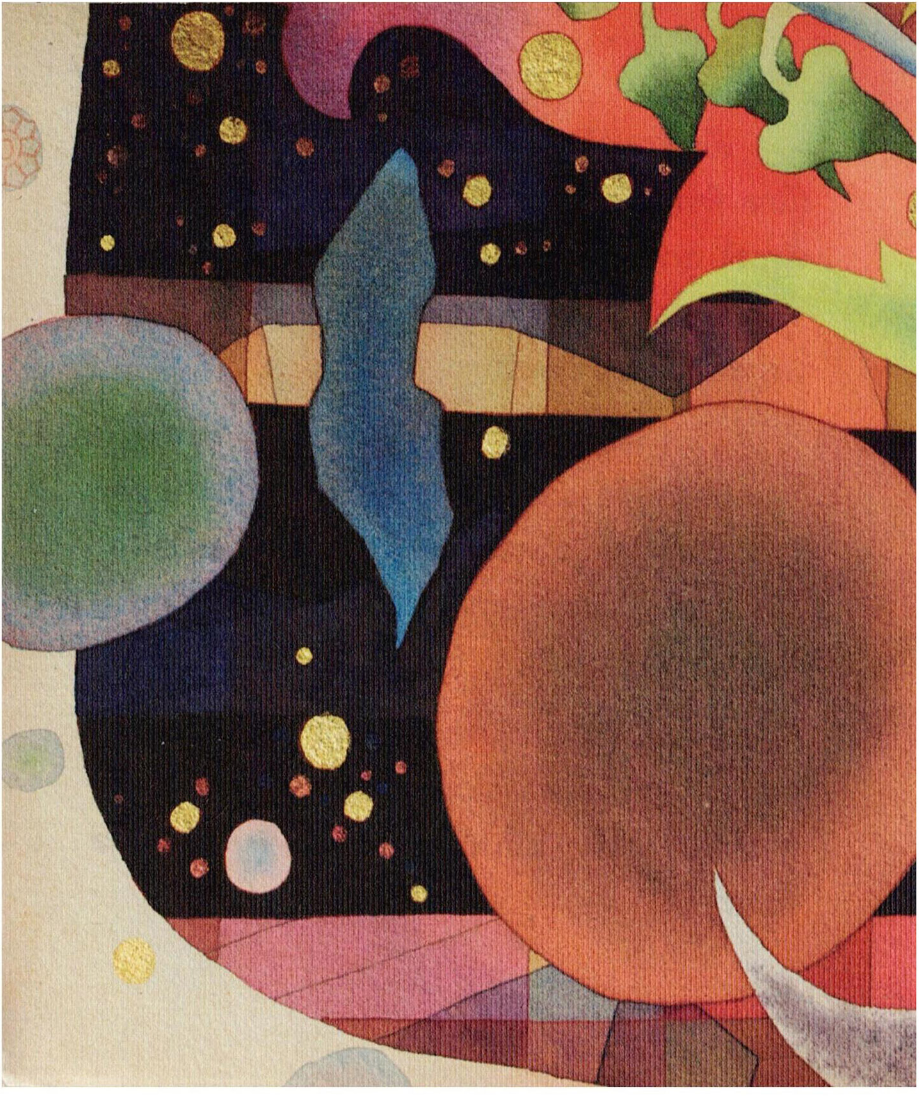
(๔) เพราะทรงเป็นผู้ควรแก่ปัจจัยเป็นต้น

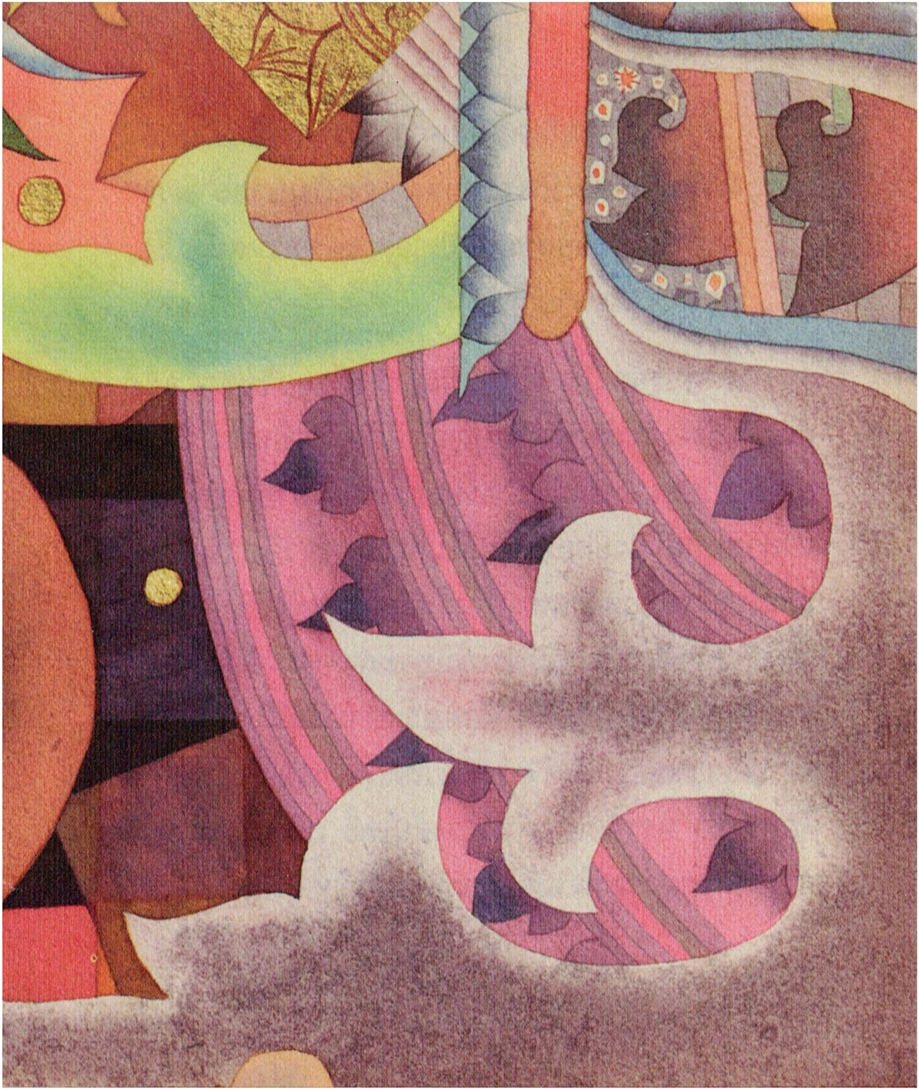
(๕) เพราะทรงไม่มีที่ลับในการทำบาปทั้งหลาย

เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงเป็นผู้ไกล คือทรงดำรงอยู่ในที่ไกลแสนไกลจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวง เพราะทรงกำจัดได้แล้วซึ่งกิเลสทั้งหลายพร้อมทั้งวาสนาด้วยมรรค เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่า**อรหํ** เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส

พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงเป็นนาถะ ไม่ทรงมีความข้องแวะกับกิเลส และไม่ทรงประกอบด้วยสิ่งอันเป็นโทษทั้งหลาย ชื่อว่าทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลสและโทษนั้น เพราะเหตุนั้น จึงปรากฏพระนามว่า อรหํ

ข้าศึกคือกิเลสทั้งหลาย อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงกำจัดได้แล้วด้วยมรรค เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่า**อรหํ** แม้เพราะทรงกำจัดข้าศึกคือกิเลสทั้งหลายได้

ข้าศึกคือกิเลสทั้งหลายมีราคะเป็นต้นแม้ทั้งสิ้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นนาถะ ทรงกำจัดแล้วด้วยดาบคือปัญญา เพราะเหตุนั้น จึงปรากฏพระนามว่าอรหํ

สังสารจักรใด มีดุมอันสำเร็จด้วยอวิชชาและภวตัณหา มีกำอันสำเร็จด้วยปุญญาภิสังขารเป็นต้น มีกงอันสำเร็จด้วยชรามรณะ สอดร้อยไว้ด้วยเพลาอันสำเร็จด้วยอาสวสมุทัย ประกอบเข้าไว้ในตัวรถกล่าวคือภพ ๓ อัน แล่นไปแล้วตลอดกาลหาเบื้องต้นและที่สุดมิได้ ซี่กำทั้งหมดแห่งสังสารจักรนั้น อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงยืนอยู่บนแผ่นดินคือศีล ด้วยพระบาทคือวิริยะ ทรงจับขวานคือญาณอันกระทำความสิ้นไปแห่งกรรม ด้วยพระหัตถ์คือศรัทธา ทรงหักได้แล้วที่ควงต้นโพธิ์ เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่า**อรหํ** แม้เพราะทรงหักกำของสังสารจักรได้

อีกอย่างหนึ่ง สังสารวัฏอันไม่ปรากฏที่สิ้นสุด เรียกว่า สังสารจักร อวิชชานับว่าเป็นดุมของสังสารจักรนั้น เพราะเป็นต้นสุด ชรามรณะนับว่าเป็นกง เพราะเป็นปลายสุด ธรรมที่เหลือ ๑๐ ข้อนับเป็นซี่กำ เพราะมีอวิชชาอยู่ต้นและมีชรามรณะอยู่ปลาย

ในธรรมเหล่านั้น ความไม่รู้ในอริยสัจมีทุกข์เป็นต้น ชื่อว่าอวิชชา อวิชชาในกามภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่สังขารทั้งหลายในกามภพ อวิชชาในรูปภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่สังขารทั้งหลายในรูปภพ อวิชชาในอรูปภพ ย่อมเป็นปัจจัยแก่สังขารทั้งหลายในอรูปภพ

สังขารทั้งหลายในกามภพเป็นปัจจัยแก่ปฏิสนธิวิญญาณในกามภพ ในภพนอกนี้ก็นัยนั้นเหมือนกัน

ปฏิสนธิวิญญาณในกามภพเป็นปัจจัยแก่นามรูปในกามภพ ในรูปภพก็อย่างนั้นเหมือนกัน แต่ในอรูปภพปฏิสนธิวิญญาณเป็นปัจจัยแก่นามอย่างเดียว

นามรูปในกามภพเป็นปัจจัยแก่อายตนะครบทั้ง ๖ ในกามภพ นามรูปในรูปภพเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ๓ ในรูปภพ นามในอรูปภพเป็นปัจจัยแก่อายตนะ ๑ ในอรูปภพ

อายตนะ ๖ ในกามภพเป็นปัจจัยแก่ผัสสะ ๖ ในกามภพ อายตนะ ๓ ในรูปภพเป็นปัจจัยแก่ผัสสะ ๓ ในรูปภพ อายตนะ ๑ ในอรูปภพเป็นปัจจัยแก่ผัสสะ ๑ ในอรูปภพ

ผัสสะ ๖ ในกามภพเป็นปัจจัยแก่เวทนา ๖ กามภพ ผัสสะ ๓ ในรูปภพเป็นปัจจัยแก่เวทนา ๓ ในรูปภพ ผัสสะ ๑ ในอรูปภพเป็นปัจจัยแก่เวทนา ๑ ในอรูปภพ

เวทนา ๖ ในกามภพเป็นปัจจัยแก่กองตัณหา ๖ ในกามภพ เวทนา ๓ ในรูปภพเป็นปัจจัยแก่กองตัณหา ๓ ในรูปภพ เวทนา ๑ ในอรูปภพเป็นปัจจัยแห่งกองตัณหา ๑ อรูปภพ

ตัณหานั้นในภพนั้นๆ เป็นปัจจัยแก่อุปาทานนั้นๆ ธรรมที่เหลือมีอุปาทานเป็นต้น เป็นปัจจัยแก่ธรรมทั้งหลายมีภพเป็นต้น

ถามว่า การเป็นปัจจัยนี้เป็นอย่างไร

ตอบว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ ปรารถนาว่า เราจักบริโภคกาม แล้วประพฤติทุจริตด้วยกาย ประพฤติทุจริตด้วยวาจา ประพฤติทุจริตด้วยใจ เพราะกามุปาทานเป็นปัจจัย เขาเต็มไปด้วยทุจริตตายไปเกิดในอบาย กรรมอันเป็นเหตุของการเกิดในอบายนั้นของเขาเป็น**กรรมภพ** ขันธ์

ทั้งหลายอันเกิดเพราะกรรมเป็น**อุปปัตติภพ** ความเกิดแห่งขันธ์ทั้งหลายเป็น**ชาติ** ความเสื่อมไปแห่งขันธ์เหล่านั้นเป็น**ชรา** ความแตกสลายไปแห่งขันธ์เหล่านั้นเป็น**มรณะ**

อีกคนหนึ่ง ปรารถนาว่า เราจักเสวยสมบัติในสวรรค์ แล้วประพฤติสุจริตเพราะกามุปาทานเป็นปัจจัยอย่างเดียวกันนั้น เขาเต็มเปี่ยมไปด้วยสุจริตตายไปก็เกิดในสวรรค์ เนื้อความก็นัยเดียวกันนั้น คือ กรรมอันเป็นเหตุของการเกิดในสวรรค์นั้นของเขาเป็นกรรมภพ ดังนี้เป็นต้น

อีกคนหนึ่ง ปรารถนาว่า เราจักเสวยสมบัติในพรหมโลก แล้วเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เพราะกามุปาทานเป็นปัจจัยเหมือนกัน ครั้นเต็มไปด้วยภาวนา เขาตายไปก็เกิดในพรหมโลก เนื้อความก็นัยเดียวกันนั้น คือ กรรมอันเป็นเหตุของการเกิดในพรหมโลกนั้นของเขาเป็นกรรมภพ ดังนี้เป็นต้น

อีกคนหนึ่ง ปรารถนาว่า เราจักเสวยสมบัติในอรูปภพ แล้วเจริญสมาบัติมีอากาสานัญจายตนะเป็นต้นเพราะกามุปาทานเป็นปัจจัยเช่นเดียวกัน ครั้นเต็มไปด้วยภาวนา เขาตายไปก็เกิดในอรูปภพนั้นๆ กรรมอันเป็นเหตุของการเกิดในอรูปภพนั้นของเขาเป็นกรรมภพ ขันธ์ทั้งหลายอันเกิดเพราะกรรมเป็นอุปปัตติภพ ความเกิดแห่งขันธ์ทั้งหลายเป็นชาติ ความเสื่อมไปแห่งขันธ์เหล่านั้นเป็นชรา ความแตกสลายไปแห่งขันธ์เหล่านั้นเป็นมรณะ นัยแม้ในการอธิบายความอันมีอุปาทานที่เหลือเป็นมูลก็เหมือนกับนัยนี้

บาลีในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค กล่าวไว้โดยนัยดังนี้ ปัญญาในการแยกแยะปัจจัยว่า "อวิชชาเป็นเหตุ สังขารเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุ อวิชชาและสังขารทั้ง ๒ นั้นก็เป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุด้วย" นี้ชื่อ**ธัมมัฏฐิติญาณ** ปัญญาในการแยกแยะปัจจัยว่า "อวิชชาเป็นเหตุ สังขารเป็นสิ่งที่

เกิดจากเหตุ อวิชชาและสังขารทั้ง ๒ นั้นก็เป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุด้วย ทั้งในกาลอดีตและกาลอนาคต” ชื่อว่าธัมมัฏฐิติญาณ บททั้งปวง บัณฑิตพึงนำมาแสดงให้พิสดารโดยนัยนี้

ในธรรมเหล่านั้น อวิชชากับสังขารเป็นสังเขป ๑ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็นสังเขป ๑ ตัณหา อุปาทาน ภพ เป็นสังเขป ๑ ชาติ ชรามรณะ เป็นสังเขป ๑ อนึ่ง ใน ๔ สังเขป นั้น สังเขปแรกเป็นอดีตกาล สังเขปกลางสองอย่างเป็นปัจจุบันกาล ชาติ ชรามรณะเป็นอนาคตกาล

อนึ่ง ในธรรมเหล่านั้น ด้วยการกล่าวถึงอวิชชาและสังขาร ก็เป็นการกล่าวถึง ตัณหา อุปาทาน ภพด้วย เพราะฉะนั้น ธรรม ๕ ประการนี้ จึงจัดเป็นกรรมวัฏในอดีต ธรรม ๕ ประการมีวิญญาณเป็นต้นจัดเป็นวิปากวัฏในกาลบัดนี้

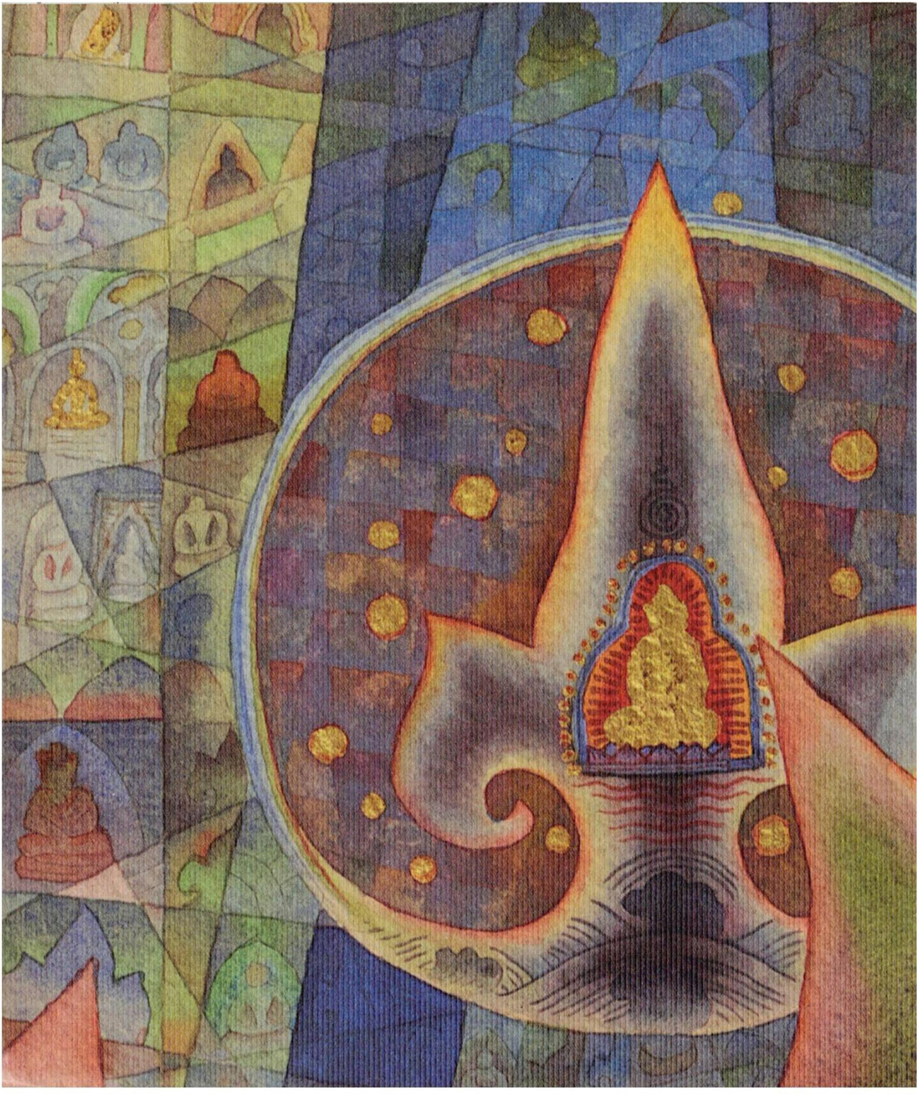
ด้วยการกล่าวถึงตัณหา อุปาทาน ภพ ก็เป็นการกล่าวถึงอวิชชาและสังขารด้วย เพราะฉะนั้น ธรรม ๕ ประการนี้จึงเป็นกรรมวัฏในกาลบัดนี้ด้วย ธรรม ๕ ประการคือวิญญาณเป็นต้นนี้จัดเป็นวิปากวัฏในกาลต่อไป เพราะด้วยการกล่าวถึงชาติ ชรามรณะ ก็เป็นการบ่งชี้ถึงธรรม ๕ ประการมีวิญญาณเป็นต้น ธรรมเหล่านั้นว่าโดยอาการจึงเป็น ๒๐

อนึ่ง ในธรรมเหล่านั้น ระหว่างสังขารกับวิญญาณ มีสนธิ ๑ ระหว่างเวทนากับตัณหามีสนธิ ๑ ระหว่างภพกับชาติมีสนธิ ๑ ดังนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรู้ทรงเห็น คือทรงรู้ยิ่งเห็นจริงซึ่งปฏิจจสมุบาท อันมี**สังเขป ๔ กาล ๓ อาการ ๒๐ สนธิ ๓** นั้น โดยอาการทั้งปวงโดยนัยดังกล่าวมาฉะนี้

ความรู้นั้น ชื่อว่าญาณ เพราะอรรถว่าหยั่งรู้ ชื่อว่าปัญญา เพราะอรรถว่ารู้ประจักษ์ เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาในการแยกแยะปัจจัย ชื่อว่า**ธัมมัฏฐิติญาณ** พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงรู้ธรรมเหล่านั้นตามความเป็นจริงด้วยธัมมัฏฐิติญาณนี้แล้ว ทรงเบื่อหน่ายในธรรมเหล่านั้น ทรงคลายกำหนัด หลุดพ้นไป ชื่อว่าทรงกำจัด คือรื้อทำลายซึ่งกำทั้งหลายแห่งสังสารจักรอันมีประการดังกล่าวแล้ว เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่า**อรหํ** แม้เพราะทรงหักกำของสังสารจักรได้

ซี่กำทั้งหลายแห่งสังสารจักร พระโลกนาถเจ้าทรงทำลายแล้วด้วยดาบคือพระญาณ เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่าอรหํ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมควรซึ่งปัจจัยทั้งหลายมีจีวรเป็นต้น และควรซึ่งการบูชาที่วิเศษ เพราะพระองค์เป็นผู้เลิศสุดในบรรดาทักขิไณยบุคคล เพราะฉะนั้น เมื่อพระตถาคตเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้มีศักดิ์ใหญ่เหล่าใดเหล่าหนึ่งจึงไม่ทำการบูชาในที่อื่นจริงอย่างนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมได้บูชาพระตถาคตเจ้าด้วยพวงแก้วเท่าเขาสิเนรุ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหล่าอื่นมีพระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าโกศลเป็นต้นก็ทรงบูชาแล้วตามกำลัง และพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสละพระราชทรัพย์ถึง ๙๖ โกฏิ สร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ หลังทั่วทั้งชมพูทวีป อุทิศพระผู้มีพระภาคแม้เสด็จปรินิพพานแล้ว จะป่วยกล่าวไปใยถึงการบูชาที่วิเศษเหล่าอื่นเล่า เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงได้พระนามว่า**อรหํ** แม้เพราะเป็นผู้ควรแก่ปัจจัยเป็นต้น

พระโลกนาถเจ้านี้ ทรงควรการบูชาอย่างวิเศษและควรแก่ปัจจัยทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น พระองค์ผู้ทรงเป็นพระชินะ จึงควรได้พระนามว่าอรหังในโลก ซึ่งเป็นพระนามที่มีความเหมาะสม

คนพาลทั้งหลายผู้ถือตัวว่าเป็นบัณฑิตทุกจำพวกในโลก ย่อมทำบาปในที่ลับ เพราะกลัวจะถูกติเตียน ฉันใด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมไม่ทรงกระทำดังนั้นในกาลไหนๆ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงได้พระนามว่า **อรหํ** แม้เพราะไม่มีที่ลับในการกระทำบาป

ที่ลับในการทำบาปทั้งหลาย ย่อมไม่มีสำหรับพระตถาคตเจ้า เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงปรากฏพระนามว่าอรหํ

ก็ในพระนามว่า อรหํ นี้ มีคาถาประพันธ์เนื้อความดังนี้ว่า

พระมุนีนั้น เพราะความที่พระองค์ทรงเป็น
ผู้ไกล ๑ เพราะทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส
ทั้งหลาย ๑ เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้หักกำแห่ง
สังสารจักร ๑ เพราะทรงเป็นผู้ควรปัจจัยเป็นต้น
๑ เพราะไม่ทรงทำบาปทั้งหลายในที่ลับ ๑
เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงถวายพระนามว่าอรหํ

(๒) อธิบายพุทธคุณบทว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **สัมมาสัมพุทโธ** เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง จริงอย่างนั้น เพราะผู้มีพระภาคนั้นตรัสรู้โดย

ถูกต้องและด้วยพระองค์เองซึ่งธรรมทั้งปวง คือ

(๑) ตรัสรู้ธรรมที่ควรรู้ยิ่ง โดยความเป็นธรรมที่ควรรู้ยิ่ง

(๒) ตรัสรู้ธรรมที่ควรรอบรู้ โดยความเป็นธรรมที่ควรรอบรู้

(๓) ตรัสรู้ธรรมที่ควรละ โดยความเป็นธรรมที่ควรละ

(๔) ตรัสรู้ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง โดยความเป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง

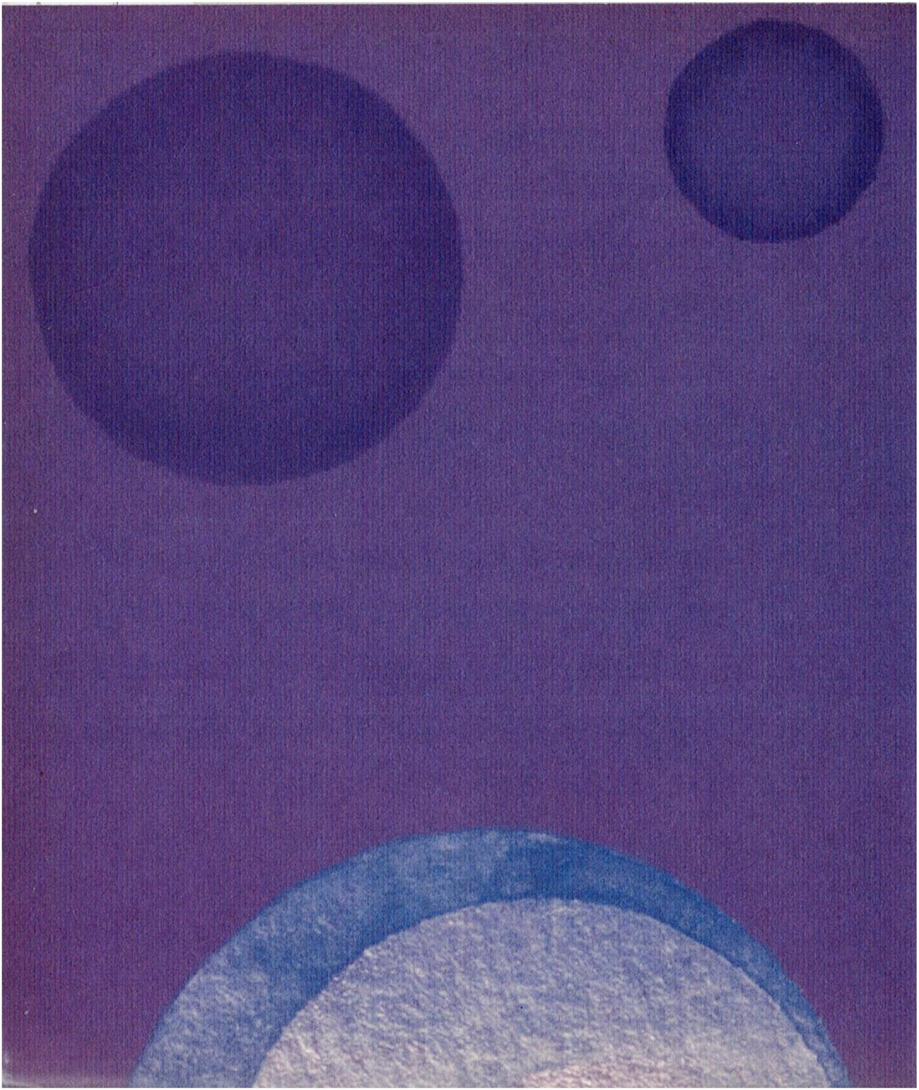
(๕) ตรัสรู้ธรรมที่ควรทำให้เกิด โดยความเป็นธรรมที่ควรทำให้เกิด

ด้วยเหตุนั้นแหละ พระองค์จึงตรัสว่า

ดูก่อนพราหมณ์ สิ่งที่ควรรู้ยิ่ง เราได้รู้ยิ่งแล้ว สิ่งที่ควรทำให้เกิด เราก็ทำให้เกิดแล้ว และสิ่งที่ควรละ เราก็ละได้แล้ว เพราะเหตุนั้น เราจึงเป็นพุทธะ

อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสรู้ซึ่งธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง แม้โดยการยกขึ้นทีละบทอย่างนี้ว่า

จักขุเป็น**ทุกขสัจ** ตัณหาในภพก่อนอันทำจักขุนั้นให้เกิด โดยความเป็นมูลเหตุของจักขุนั้นเป็น**สมุทยสัจ** ความไม่เกิดแห่งจักขุและเหตุแห่งจักขุทั้ง ๒ นั้นเป็น**นิโรธสัจ** ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้รู้นิโรธเป็น**มรรคสัจ** ในโสตะ ฆานะ ชิวหา กาย และมนะ ก็มีวิธีการเหมือนกันนี้

บัณฑิตพึงประกอบหมวดธรรมต่อไปนี้โดยวิธีการนี้นั่นแหละ คือ

(๑) อายตนะ ๖ มีรูปเป็นต้น (๒) วิญญาณ ๖ มีจักขุวิญญาณเป็นต้น (๓) ผัสสะ ๖ มีจักขุสัมผัสเป็นต้น (๔) เวทนา ๖ มีจักขุสัมผัสสชาเวทนาเป็นต้น (๕) สัญญา ๖ มีรูปสัญญาเป็นต้น (๖) เจตนา ๖ มีรูปสัญเจตนาเป็นต้น (๗) ตัณหา ๖ มีรูปตัณหาเป็นต้น (๘) วิตก ๖ มีรูปวิตกเป็นต้น (๙) วิจาร ๖ มีรูปวิจารเป็นต้น (๑๐) ขันธ์ ๕ มีรูปขันธ์เป็นต้น (๑๑) กสิณ ๑๐ (๑๒) อสุภะ ๑๐ (๑๓) อนุสสติ ๑๐ (๑๔) สัญญา ๑๐ มีอุทธุมาตกสัญญาเป็นต้น (๑๕) อาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น (๑๖) อายตนะ ๑๒ (๑๗) ธาตุ ๑๘ (๑๘) ภพ ๙ มีกามภพเป็นต้น (๑๙) ฌาน ๔ มีปฐมฌานเป็นต้น (๒๐) อัปปมัญญา ๔ มีเมตตาภาวนาเป็นต้น (๒๑) อรูปสมาบัติ ๔ มีอากาสานัญจายตนะเป็นต้น (๒๒) องค์แห่งปฏิจจสมุปบาท โดย

ปฏิโลมมีชรามรณะเป็นต้น โดยอนุโลมมีอวิชชาเป็นต้น

ในชรามรณะเป็นต้นนั้น มีการประกอบทีละบทดังต่อไปนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้ คือ ตรัสรู้ตามสมควร ได้แก่ แทงตลอดซึ่งธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง ด้วยการยกขึ้นทีละบทอย่างนี้ว่า

ชรามรณะเป็น**ทุกขสัจ** ชาติเป็น**สมุทยสัจ** การสลัดออกเสียได้ซึ่งชรามรณะและเหตุเกิดแห่งชรามรณะแม้ทั้ง ๒ นั้นเป็น**นิโรธสัจ** ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้รู้นิโรธเป็น**มรรคสัจ**

เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าจึงว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นทรงได้พระนามว่า **สมฺมาสมฺพุทฺโธ** ก็เพราะทรงรู้ธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง ดังนี้

(๓) อธิบายพุทธคุณบทว่า วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **วิชชาจรณสัมปันโน** เพราะทรงเพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ ในวิชชาและจรณะนั้น วิชชา ๓ ก็ดี วิชชา ๘ ก็ดี ชื่อว่า**วิชชา**

วิชชา ๓ ตามนัยที่กล่าวไว้ในภยเภรวสูตร คือ (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๒) จุตูปปาตญาณ (๓) อาสวักขยญาณ **วิชชา ๘** ตามนัยที่กล่าวไว้ในอัมพัฏฐสูตร คือ (๑) วิปัสสนาญาณ (๒) มโนมยิทธิญาณ (๓) อิทธิวิธญาณ (๔) ทิพพโสตญาณ (๕) เจโตปริยญาณ (๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๗) ทิพพจักขุญาณ (๘) อาสวักขยญาณ ในอัมพัฏฐสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสอภิญญา ๖ กับ วิปัสสนาญาณและมโนมยิทธิ ตรัสเป็นวิชชา ๘

ธรรมะ ๑๕ ประการ คือ (๑) สีลสังวร ความสำรวมด้วยศีล (๒) ความเป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย (๓) ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ (๔) ชาคริยานุโยค การประกอบความเพียร เครื่องตื่นอยู่เสมอ (๕ - ๑๑) สัทธรรม ๗ คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พหูสูต วิริยารัมภะ สติ ปัญญา (๑๒ - ๑๕) ฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ชื่อว่าจรณะ

จริงอยู่ ธรรม ๑๕ นี้แหละ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า**จรณะ** เพราะเหตุที่เป็นเครื่องดำเนินไปสู่พระนิพพานของพระอริยสาวก ดังที่ท่านพระอานนท์เถระกล่าวว่า "ดูก่อนมหานามะ อริยะสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล" ดังนี้เป็นต้น คำทั้งปวง บัณฑิตพึงทราบตามนัยที่กล่าวในเสขปฏิปทาสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์นั้นเถิด

พระผู้มีพระภาคทรงประกอบด้วยวิชชาเหล่านี้และจรณะนี้ด้วย เพราะเหตุนั้น จึงทรงได้พระนามว่า **วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน** ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ

ในความถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะนั้น ความถึงพร้อมด้วยวิชชา สร้างความเป็นสัพพัญญูของพระผู้มีพระภาคให้เต็ม ความถึงพร้อมด้วยจรณะ สร้างความเป็นผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณาของพระองค์ให้เต็ม พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงรู้ชัดสิ่งที่เป็นประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์แก่สรรพสัตว์ด้วยความเป็นสัพพัญญู ทรงเว้นสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ทรงชักนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณา เพราะเหตุนั้นเหล่าสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นจึงเป็นผู้ปฏิบัติดี ไม่เป็นผู้ปฏิบัติชั่ว ดุจเหล่าสาวกของเจ้าลัทธิทั้งหลายผู้ขาดวิชชาและจรณะ ซึ่งเป็นบุคคลจำพวกทำตนให้ลำบากเป็นต้น

(๔) อธิบายพุทธคุณบทว่า สุคโต

พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่า **สุคโต**

(๑) เพราะทรงมีทางเสด็จไปอันงดงาม

(๒) เพราะเสด็จไปยังสถานที่อันดี

(๓) เพราะเสด็จไปโดยชอบ

(๔) เพราะตรัสไว้โดยชอบ

ทางไปได้ชื่อว่า "คต" ทางไปของพระผู้มีพระภาคนั้นงดงาม บริสุทธิ์ หาโทษมิได้ ทางไปนั้นได้แก่อริยมรรค ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เสด็จไปได้ยังทิศอันเกษมไม่ข้องขัดด้วยทางนั้น เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่า **สุคโต** เพราะทรงมีทางเสด็จไปอันงดงาม

พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังสถานที่ดี คือ อมตนิพพาน เพราะฉะนั้น จึงทรงพระนามว่า**สุคโต** แม้เพราะเสด็จไปยังสถานที่อันดี

พระองค์เสด็จไปโดยชอบ เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่า**สุคโต** เพราะไม่กลับมาสู่กิเลสทั้งหลายที่ละได้แล้วด้วยมรรคนั้นๆ สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่า**สุคโต** เพราะอรรถว่าไม่กลับมา ไม่คืนมา ไม่หวนกลับมาสู่กิเลสทั้งหลายที่โสดาปัตติมรรคละได้แล้ว ... พระองค์ทรงได้พระนามว่า**สุคโต** เพราะอรรถว่าไม่กลับมา ไม่คืนมา ไม่หวนกลับมาสู่กิเลสทั้งหลายที่อรหัตตมรรคละได้แล้ว

อีกประการหนึ่ง พระองค์เสด็จไปโดยชอบ คือ ทรงกระทำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลกทั้งหมด

อย่างเดียว ด้วยการปฏิบัติชอบที่ทรงบำเพ็ญมาด้วยอำนาจพระบารมี ๓๐ ทัศ นับตั้งแต่แทบพระบาทของพระทีปังกรพุทธเจ้าจนถึงควงไม้โพธิ์ และไม่เสด็จเข้าไปใกล้ส่วนสุดเหล่านี้ คือ เรื่องเที่ยง เรื่องขาดสูญ ความสุขในกาม การประกอบความเพียรทำตนให้ลำบาก เพราะเหตุนั้นจึงทรงพระนามว่า**สุคโต** แม้เพราะเสด็จไปโดยชอบ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบ คือตรัสพระวาจาที่สมควร ในฐานะที่สมควรเท่านั้น เพราะเหตุนั้นจึงทรงได้พระนามว่า**สุคโต** แม้เพราะตรัสโดยชอบ ในเรื่องนั้น มีพระสูตรเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้ว่า

"พระตถาคตทรงรู้วาจาใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น **พระตถาคตย่อมไม่ตรัสวาจานั้น**

พระตถาคตทรงรู้วาจาใด จริง แท้ แต่ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น วาจาแม้นั้นพระตถาคตก็ไม่ตรัส

ก็แลพระตถาคตทรงรู้วาจาใด จริง แท้ เป็นประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตทรงเป็นผู้รู้กาลเพื่อตรัสวาจานั้น

พระตถาคตทรงรู้วาจาใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตไม่ตรัสวาจานั้น

พระตถาคตทรงรู้ว่าวาจาใด จริง แท้ แต่ไม่เป็นประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น วาจาแม้นั้นพระตถาคตก็ไม่ตรัส

ก็แลพระตถาคตทรงรู้วาจาใด จริง แท้ เป็นประโยชน์และวาจานั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น **พระตถาคตก็ทรงเป็นผู้รู้กาลเพื่อตรัสวาจานั้น**"

พระผู้มีพระภาคนั้น บัณฑิตพึงทราบว่าทรงพระนามว่า**สุคโต** เพราะตรัสไว้โดยชอบ ดังกล่าวมาฉะนี้

(๕) อธิบายพุทธคุณบทว่า โลกวิทู

พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่า **โลกวิทู** เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งโลกโดยประการทั้งปวง จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงรู้ ทรงรู้อย่างทั่วถึง ทรงแทงตลอดโลกโดยประการทั้งปวง โดยสภาวะบ้าง โดยสมุทัยบ้าง โดยนิโรธบ้าง โดยอุบายเป็นเหตุถึงนิโรธบ้าง เหมือนอย่างที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

"ดูก่อนอาวุโส ในที่สุดแห่งโลกใด ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ เราไม่กล่าวที่สุดแห่งโลกนั้นว่า อันบุคคลพึงรู้ พึงเห็น พึงถึง ด้วยการเดินทาง ดูก่อนอาวุโส และเราไม่กล่าวว่า หากยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก จะสามารถทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูก่อนอาวุโส อีกอย่างหนึ่ง เราย่อมบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความพ้นโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความพ้นโลก ที่ร่างกายประมาณวาหนึ่งซึ่งมีสัญญา มีใจครองนี้แล"

"ที่สุดแห่งโลก อันบุคคลไม่พึงถึงได้ด้วยการ
เดินทาง ในกาลไหนๆ และจะไม่มีการพ้นจาก
ทุกข์ได้ เพราะยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก เพราะเหตุ
นั้นแล ท่านผู้รู้แจ้งโลก มีปัญญาดี ถึงที่สุดแห่ง
โลก อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นผู้สงบ รู้ที่สุดแห่ง
โลกแล้ว ย่อมไม่ปรารถนาทั้งโลกนี้และโลกอื่น"

อีกอย่างหนึ่ง **โลกมี ๓ อย่าง** คือ

(๑) สังขารโลก โลกคือสังขารธรรมทั้งหลาย

(๒) สัตวโลก โลกคือหมู่สัตว์ทั้งหลาย

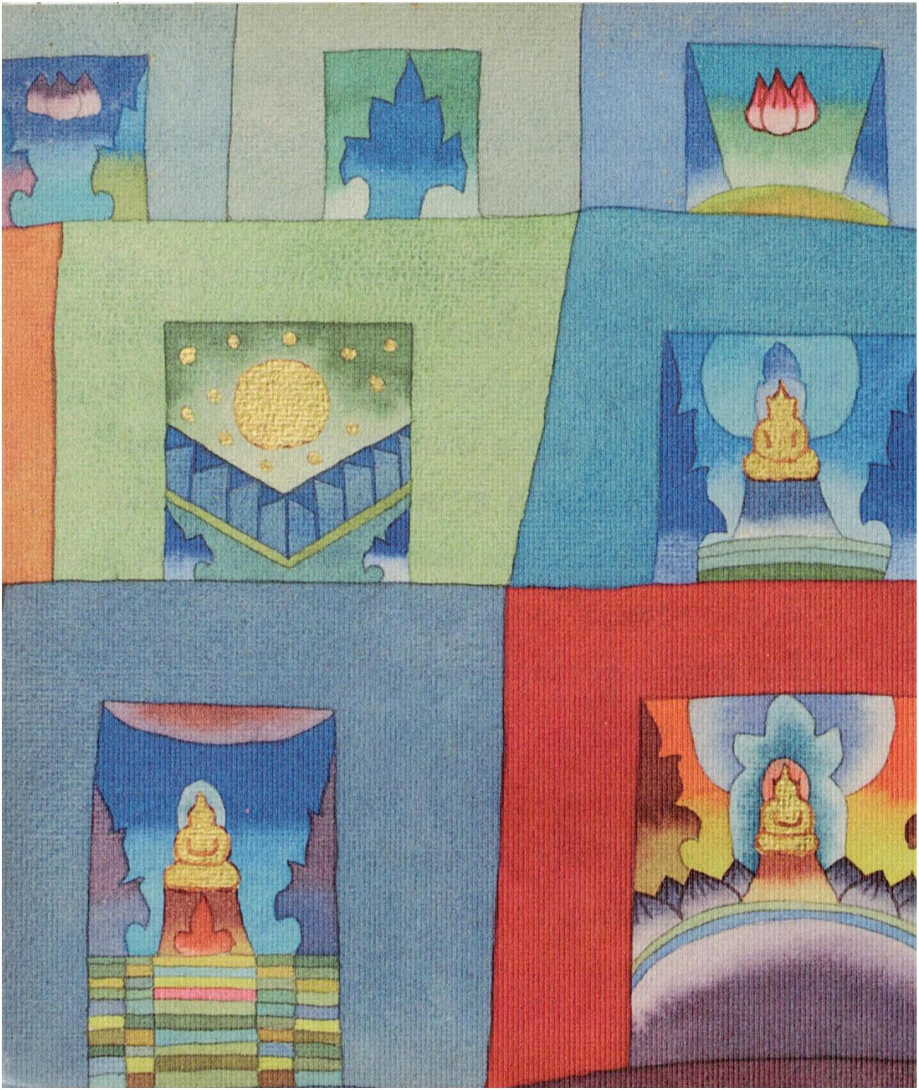
(๓) โอกาสโลก โลกคือแผ่นดินสถานที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย

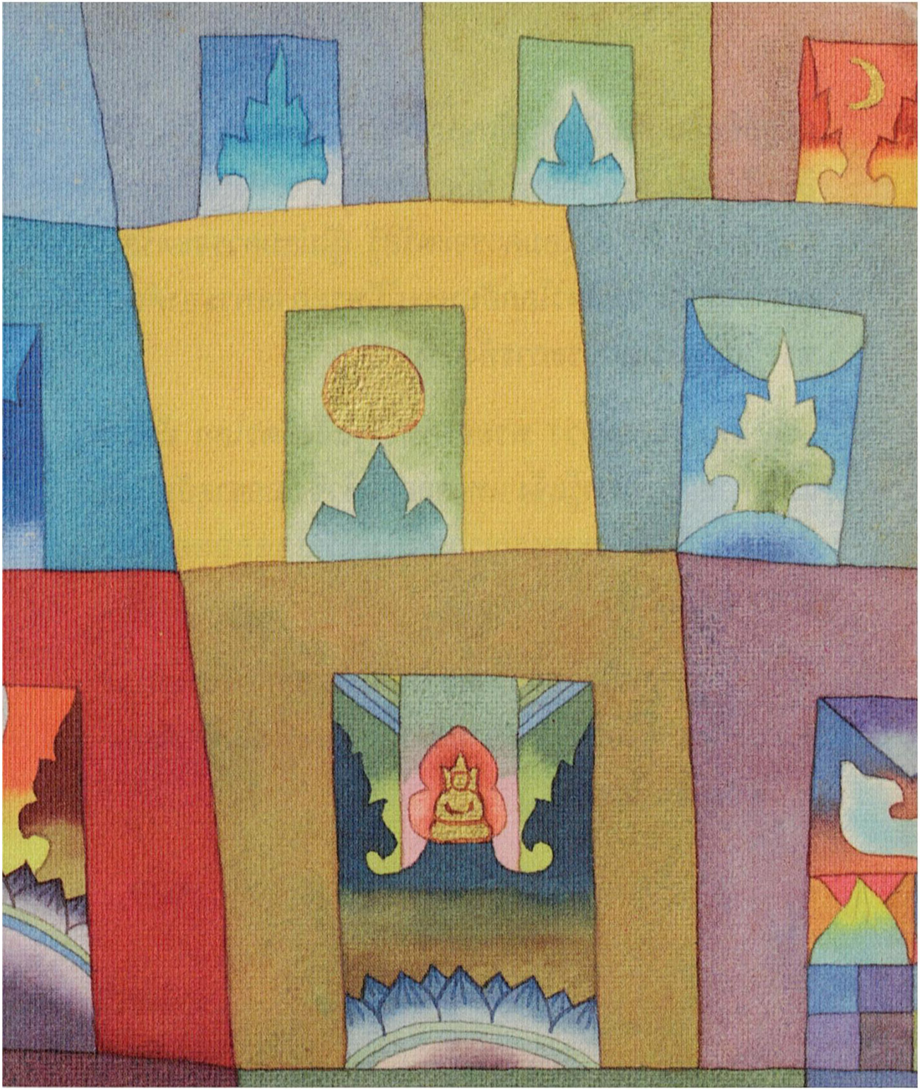
ในโลก ๓ อย่างนั้น **สังขารโลก** พึงทราบตามที่มาในพระบาลีว่า "โลก ๑ คือสังขารทั้งหลายดำรงอยู่ได้เพราะปัจจัย" **สัตวโลก**พึงทราบตามที่มาในพระบาลีว่า "มีความเห็นว่า โลกเที่ยงบ้าง มีความเห็นว่า โลกไม่เที่ยงบ้าง" **โอกาสโลก**พึงทราบตามที่มาในพระบาลีว่า "ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์เคลื่อนไปรอบ ทำให้ทิศทั้งหลายสว่างไสวโดยพื้นที่มีประมาณเท่าใด โลกในพื้นที่มีประมาณเท่านั้นมีอยู่ ๑,๐๐๐ ส่วน อำนาจของท่านแผ่ปกคลุมไปในโลก

เหล่านั้น” พระผู้มีพระภาคได้ทรงรู้แจ้งโลกแม้ทั้ง ๓ อย่างนั้นโดยประการทั้งปวง

จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงรู้แจ้งแม้สังขารโลกนี้โดยประการทั้งปวง คือ โลก ๑ ได้แก่ สังขารธรรมทั้งหลายดำรงอยู่ได้เพราะปัจจัย, โลก ๒ ได้แก่ นามและรูป, โลก ๓ ได้แก่ เวทนา ๓, โลก ๔ ได้แก่ อาหาร ๔, โลก ๕ ได้แก่ อุปาทานขันธ์ ๕, โลก ๖ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖, โลก ๗ ได้แก่ วิญญาณฐิติ ๗, โลก ๘ ได้แก่ โลกธรรม ๘, โลก ๙ ได้แก่ สัตตาวาส ๙, โลก ๑๐ ได้แก่ อายตนะ ๑๐, โลก ๑๒ ได้แก่ อายตนะ ๑๒, โลก ๑๘ ได้แก่ ธาตุ ๑๘

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงทราบอาสยะ อนุสัย จริต อธิมุตติ ของเหล่าสัตว์แม้ทั้งปวง ย่อมทรงทราบสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีธุลีคือกิเลสในปัญญาจักษุน้อย

ผู้มีธุลีคือกิเลสในปัญญาจักษุมาก ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ผู้มีอินทรีย์อ่อน ผู้มีอาการดี ผู้มีอาการชั่ว ผู้จะพึงให้รู้ได้ง่าย ผู้จะพึงให้รู้ได้ยาก ผู้สมควรจะตรัสรู้ ผู้ไม่สมควรจะตรัสรู้ เพราะฉะนั้น แม้สัตวโลกอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงรู้แจ้งแล้วโดยประการทั้งปวง

เหมือนอย่างว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งสัตวโลก ฉันใด แม้โอกาสโลกก็ทรงรู้แจ้ง แทงตลอดแล้วซึ่งโลกธาตุอันไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยพระพุทธญาณอันไม่มีที่สุดตลอดอนันตจักรวาล ฉันนั้น

จักรวาลหนึ่ง โดยความยาวและความกว้างประมาณ ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ วัดความยาวโดยรอบทั้งสิ้นประมาณ ๓,๖๑๐,๓๕๐ โยชน์

ในจักรวาลนั้น แผ่นดินนี้ โดยความหนาประมาณ ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์

สิ่งที่รองแผ่นดินนั้น คือ น้ำอันตั้งอยู่บนลม โดยความหนาประมาณ ๔๘๐,๐๐๐ โยชน์

ลมอันพัดดันขึ้นข้างบน มีความหนาประมาณ ๙๖๐,๐๐๐ โยชน์ นี่เป็นความดำรงอยู่ของโลก

อนึ่ง ในจักรวาลที่ตั้งอยู่อย่างนี้นั้น มีภูเขาสิเนรุเป็นภูเขาสูงที่สุด หยั่งลึกลงไปในมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นไปก็ประมาณเท่ากัน ภูเขาใหญ่ทั้งหลาย คือภูเขายุคันธร ภูเขาอิสินธร ภูเขากรวีกะ ภูเขาสุทัสสนะ ภูเขาเนมินธระ ภูเขาวินตกะ ภูเขาอัสสกัณณะ อันตระการไปด้วยรัตนะหลากหลาย ราวกะภูเขาทิพย์ หยั่งลึกลงไปในมหาสมุทรและสูงขึ้นไป ประมาณครึ่งหนึ่งลดหลั่นกัน

ไป นับจากประมาณแห่งภูเขาสิเนรุไปตามลำดับ ภูเขาใหญ่ทั้ง ๗ ลูกนั้น ตั้งอยู่รอบภูเขาสิเนรุ เป็นที่อยู่ของท้าวจาตุมหาราช เป็นสถานที่อันเทวดาและยักษ์อาศัยอยู่

ภูเขา**หิมวันต์**สูง ๕๐๐ โยชน์ ยาวและกว้าง ๓,๐๐๐ โยชน์ ประกอบไปด้วยยอดถึง ๘๔,๐๐๐ ยอด ต้นหว้าชื่อ**นคะ** วัดรอบลำต้นได้ ๑๕ โยชน์ ลำต้นสูง ๕๐ โยชน์ กิ่งยาว ๕๐ โยชน์ โดยรอบแผ่ออกไปวัดได้ ๑๐๐ โยชน์ และสูงขึ้นไปก็เท่ากัน ด้วยอานุภาพของต้นหว้านี้แหละ ทวีปนี้จึงถูกประกาศชื่อว่า**ชมพูทวีป**

ขนาดของต้นชมพูนี้มีขนาดเท่ากับขนาดของต้นแคฝอยของพวกอสูร ต้นงิ้วของพวกครุฑ ต้นกระทุ่มในอมรโคยานทวีป ต้นกัปปะในอุตตรกุรุทวีป ต้นซึกในบุพพวิเทหทวีป ต้นปาริฉัตตกะในดาวดึงส์ เพราะเหตุนั้น

ท่านโบราณจารย์จึงกล่าวไว้ว่า "ต้นไม้ประจำภพและทวีป คือต้นปาฎลี ต้นสิมพลี ต้นชมพู ต้นปาริฉัตตกะของพวกเทวดา ต้นกทัมพะ ต้นกัปปะ และที่ ๗ คือต้นสิรีสะ"

ภูเขาจักรวาลหยั่งลึกลงไปในมหาสมุทร ๘๒,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นไปก็เท่ากัน ภูเขาจักรวาลนี้ตั้งล้อมโลกธาตุทั้งสิ้นนั้นอยู่

ในโลกธาตุนั้น มีดวงจันทร์ประมาณ ๔๙ โยชน์ ดวงอาทิตย์ประมาณ ๕๐ โยชน์ ภพดาวดึงส์ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ ภพอสูร มหานรกอเวจี และชมพูทวีปก็เท่ากัน อมรโคยานทวีป ๗,๐๐๐ โยชน์ ปุพพวิเทหทวีปก็เท่านั้น อุตตรกุรุทวีป ๘,๐๐๐ โยชน์ อนึ่ง ในโลกธาตุนั้นทวีปใหญ่ทวีปหนึ่งๆ มีทวีปน้อยเป็นบริวารทวีปละ ๕๐๐

สิ่งทั้งปวงตามที่กล่าวมาแล้วนั้น รวมเป็นหนึ่งจักรวาล ชื่อว่าหนึ่ง**โลกธาตุ** ในระหว่างแห่งโลกธาตุทั้งหลาย มีโลกันตริยนรกแห่งละหนึ่ง

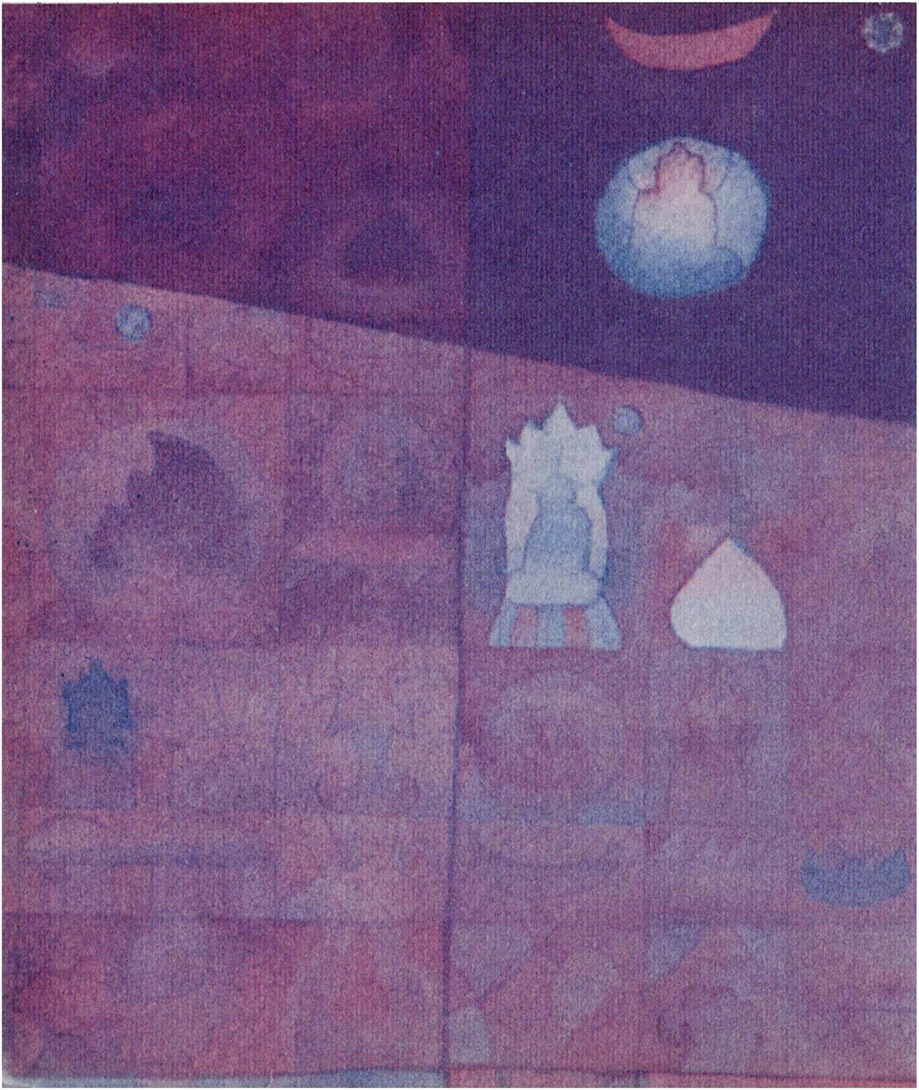
พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นทรงรู้ คือเข้าพระทัยปรุโปร่ง ซึ่งอนันตจักรวาล อนันตโลกธาตุ มีประการดังกล่าวมาฉะนี้ ด้วยพระอนันตพุทธญาณ แม้โอกาสโลก พระองค์ก็ทรงรู้โดยประการทั้งปวงโดยนัยดังกล่าวมา พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าโลกวิทู เพราะทรงรู้โลกโดยประการทั้งปวง ดังนี้

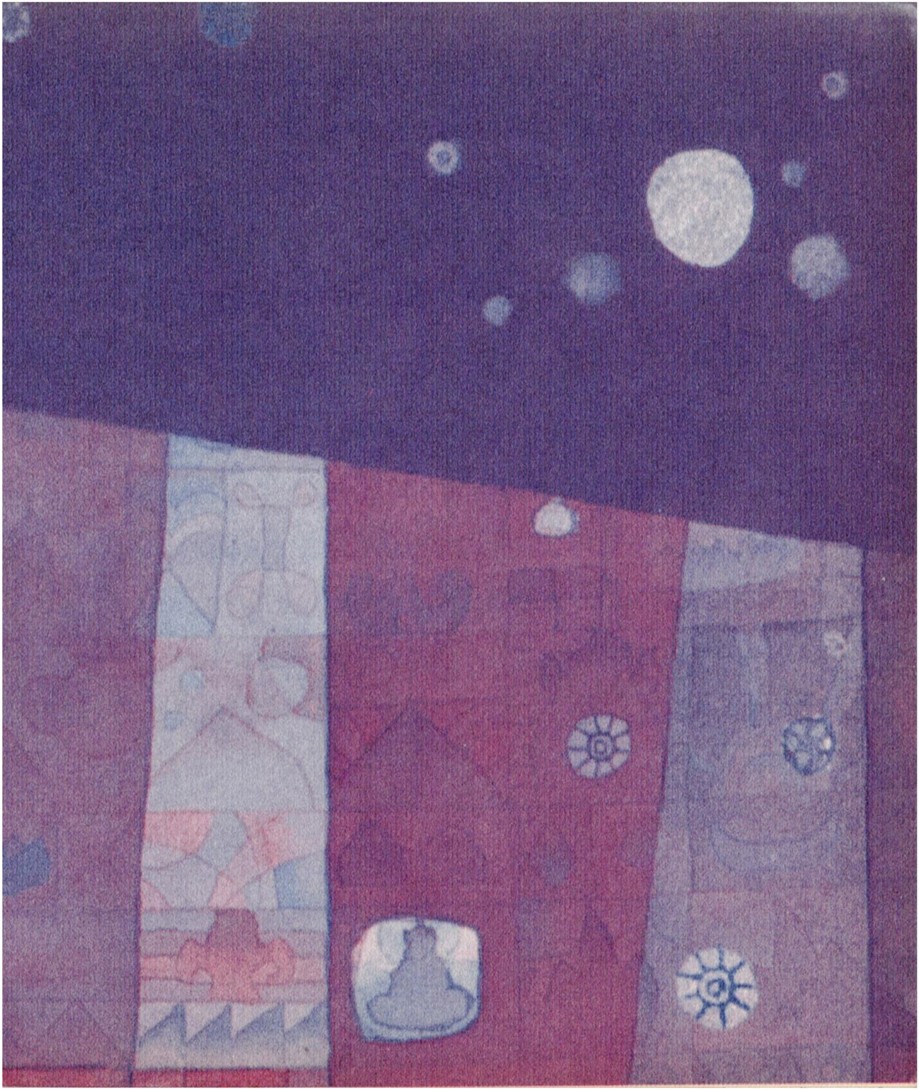
(๖) อธิบายพุทธคุณบทว่า อนุตฺตโร และบทว่า ปุริสทมฺมสารถิ

บุคคลผู้ยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นย่อมไม่มี เพราะไม่มีใครๆ ที่จะดีวิเศษกว่าพระองค์โดยคุณของตน เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่า**อนุตตโร**

จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นย่อมครอบงำโลกทั้งหมด ด้วยพระคุณ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะบ้าง พระองค์ไม่มีผู้เสมอ หาผู้เสมอเหมือนมิได้ หาผู้เปรียบมิได้ ไม่มีผู้เทียบ หาบุคคลผู้ทัดเทียมมิได้ ด้วยพระคุณคือศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะบ้าง

ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นสมณะหรือพราหมณ์คนอื่นเลย ผู้จะสมบูรณ์ด้วยศีลยิ่งกว่าเรา ในโลกกับทั้งเทวดา มาร พรหม

และในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์” ความพิสดารบัณฑิตพึงกล่าวพระสูตรทั้งหลาย มีอัคคัปปสาทสูตรเป็นต้น และคาถาว่า “อาจารย์ของเราไม่มี” ดังนี้เป็นต้น ก็ควรกล่าวให้พิสดารตามนัยที่กล่าวมาแล้วนั้น

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงพระนามว่า**ปุริสทัมมสารถิ** เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า ยังบุรุษผู้พอจะฝึกได้ให้แล่นไป มีคำอธิบายไว้ว่า ย่อมฝึก ย่อมแนะนำสัตว์ดิรัจฉานตัวผู้ก็ดี มนุษย์ผู้ชายก็ดี อมนุษย์ผู้ชายก็ดีผู้ที่ยังมิได้ฝึก แต่ควรที่จะฝึกได้ ชื่อว่า**ปุริสทัมมะ** ในคำว่า **ปุริสทมฺมสารถิ** นั้น

จริงอย่างนั้น แม้สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้มีอาทิอย่างนี้ คือ อปลาลนาคราช จุโฬทรนาคราช มโหทรนาคราช อัคคิสิข นาคราช ธูมสิขนาคราช อาลวาฬนาคราช ช้างชื่อธนบาลกะ อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว คือทรงทำให้สิ้นพยศแล้ว ทำให้ตั้งอยู่ในสรณะและศีลทั้งหลาย แม้มนุษย์ผู้ชายมี สัจจกนิครณฐบุตร อัมพัฏฐมาณพ โปกขรสาติพราหมณ์ โสณทัณฑพราหมณ์ และกูฏทันตพราหมณ์ เป็นต้น อัน พระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว แม้อมนุษย์ผู้ชายมีอาฬวกยักษ์ สูจิโลมยักษ์ ขรโลกยักษ์ และท้าวสักกเทวราชเป็นต้น อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว คือ ทรงแนะนำแล้วด้วย อุบายเครื่องแนะนำอันหลากหลาย ก็แลในเนื้อความนี้ ควรแสดงพระสูตรนี้ว่า “ดูก่อนเกสี เราย่อมฝึกบุรุษผู้พอ จะฝึกได้ ด้วยอุบายละเอียดบ้าง หยาบบ้าง ทั้งละเอียด ทั้งหยาบบ้าง” ดังนี้เป็นต้นให้พิสดาร

อีกประการหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเมื่อตรัสบอกคุณวิเศษมีปฐมฌานเป็นต้น แก่บุคคลทั้งหลายมีบุคคลผู้มีศีลหมดจดแล้วเป็นต้น และตรัสบอกมรรคปฏิปทาอันยิ่งขึ้นไปแก่พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระโสดาบันเป็นต้น ก็ชื่อว่าทรงฝึกผู้ที่ได้ฝึกแล้วโดยแท้

อีกนัยหนึ่ง สองบทว่า **อนตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ** นี้ รวมเป็นอรรถบทเดียวกันก็ได้ เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคทรงยังบุรุษผู้ควรจะฝึกได้ให้แล่นไป เหมือนอย่างนั่งอยู่บนบัลลังก์เดียวเท่านั้น แล่นไปได้ไม่ติดขัดตลอดทิศทั้ง ๘ ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บัณฑิตจึงเรียกพระผู้มีพระภาคว่า **อนุตตโร ปุริสทัมมสารถิ** เป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ในคำอธิบายนี้ ควรแสดงพระสูตรนี้ว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ช้างตัวที่สมควรฝึกได้ อันนายควาญ

ช้างใสไปแล้ว ย่อมวิ่งไปสู่ทิศเดียวเท่านั้น” ดังนี้เป็นต้นให้พิสดาร

(๗) อธิบายพุทธคุณบทว่า สตฺถา เทวมนุสฺสานํ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **สัตถา** เพราะอรรถว่า ทรงสั่งสอนด้วยประโยชน์ปัจจุบัน ด้วยประโยชน์ภายหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งตามสมควร

อีกอย่างหนึ่ง ก็ในบทว่า **สตฺถา** นี้ พึงทราบการขยายความดังนี้ว่า คำว่า **สตฺถา** ได้แก่ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดุจนายกอง เหมือนอย่างว่า นายกองย่อมพาให้เวียนข้ามทางกันดาร คือให้เวียนข้ามทางกันดารเพราะโจร กันดารเพราะสัตว์ร้าย กันดารเพราะขาดอาหาร กันดารเพราะ

ไม่มีน้ำ คือย่อมให้ข้ามพ้นไป บรรลุถึงถิ่นที่เกษม ฉันใด พระผู้มีพระภาคก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทรงเป็นพระศาสดา คือทรงเป็นดุจนายพวก ทำเหล่าสัตว์ให้ข้ามพ้นทางกันดาร ได้แก่ให้ข้ามพ้นทางกันดารคือชาติเป็นต้น

บทว่า **เทวมนุสฺสานํ** แปลว่า ของเทวดาทั้งหลาย ด้วย ของมนุษย์ทั้งหลายด้วย คำว่า **เทวมนุสฺสานํ** นั้น ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจกำหนดสัตว์ชั้นสูง และด้วยอำนาจ การกำหนดบุคคลที่สมควรบรรลุธรรมได้

เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคชื่อว่าทรงเป็นพระ ศาสดา แม้ของพวกสัตว์ดิรัจฉาน เพราะทรงประทาน อนุสาสนีให้เหมือนกัน จริงอยู่ สัตว์ดิรัจฉานแม้เหล่านั้น บรรลุอุปนิสัยสมบัติ ก็เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระ ภาค ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งมรรคและผลในภพที่ ๒ หรือ

ภพที่ ๓ เพราะอุปนิสัยสมบัตินั้นนั่นแล ก็ในความเป็นศาสดาของพวกสัตว์ดิรัจฉานนี้ มี**มัณฑูกเทวบุตร**เป็นต้นเป็นตัวอย่าง

ได้ยินว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ชนชาวนครจำปา อยู่ที่ริมฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา มีกบตัวหนึ่งได้ถือเอานิมิตในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาคขณะนั้น มีคนเลี้ยงโคคนหนึ่ง เมื่อจะยืน ได้ยันไม้เท้ากดลงที่ศีรษะกบนั้น กบตัวนั้นก็ตายในขณะนั้นนั่นเอง แล้วเกิดในวิมานทองประมาณ ๑๒ โยชน์ในภพดาวดึงส์ เหมือนนอนหลับแล้วตื่นขึ้นฉะนั้น

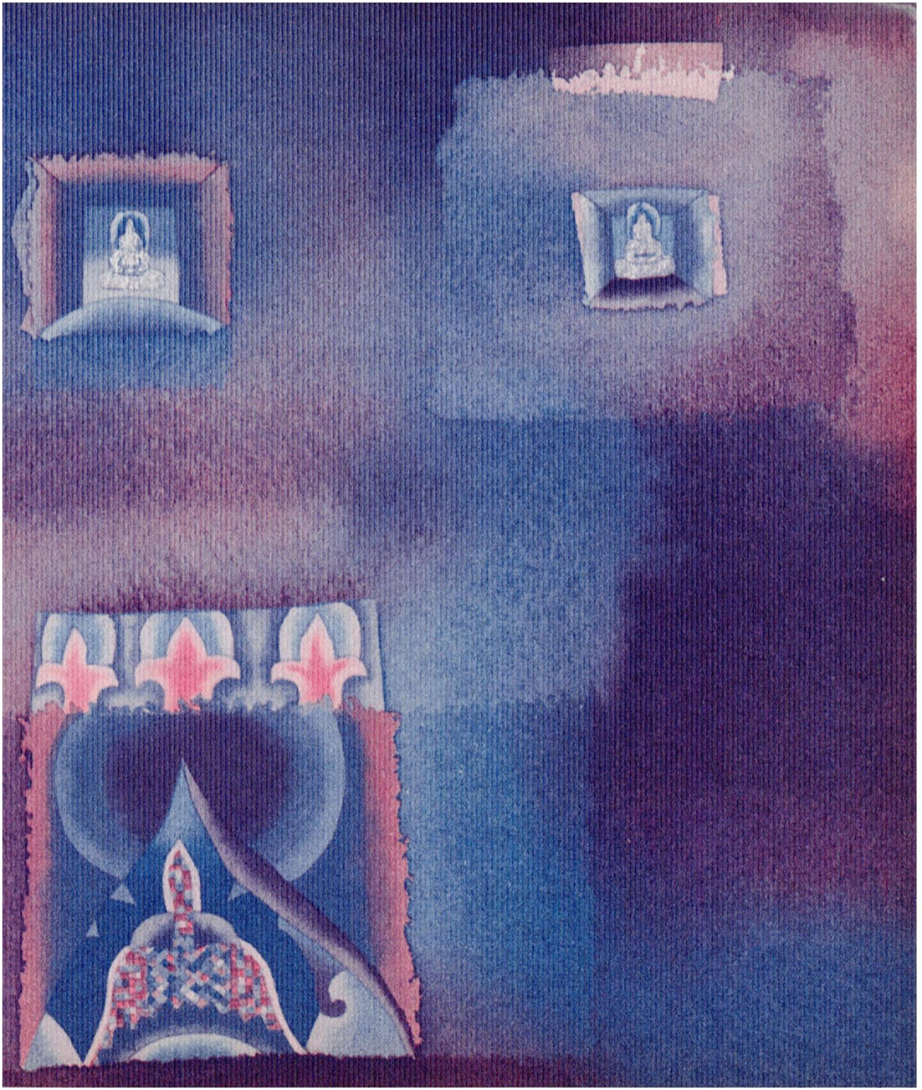
ในภพดาวดึงส์นั้น มัณฑูกเทพบุตรเห็นตนเองอันหมู่นางฟ้าแวดล้อมแล้ว ใคร่ครวญอยู่ว่า เรามาเกิดในที่นี้ ได้กระทำกรรมอะไรไว้หนอ ก็มิได้เห็นกรรมอะไรๆ อย่างอื่น

นอกจากการถือเอานิมิตในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาค มัณฑูกเทวบุตรจึงมาพร้อมทั้งวิมานในขณะนั้นนั่นเอง ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า พระผู้มีพระภาคทั้งที่ทรงทราบอยู่นั่นแหละ แต่ก็ตรัสถามว่า

"ใครช่างรุ่งเรืองด้วยฤทธิ์ ยศ มีผิวพรรณงดงามยิ่งนัก ทำทิศทั้งปวงให้สว่างอยู่ กำลังไหว้เท้าของเรา"

มัณฑูกเทวบุตรกราบทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในชาติก่อน ข้าพระองค์เป็นกบอยู่ในน้ำ มีน้ำเป็นที่เที่ยวไป เมื่อข้าพระองค์กำลังฟังธรรมของพระองค์อยู่ คนเลี้ยงโค ได้ฆ่าข้าพระองค์แล้ว"

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่มัณฑูกเทวบุตรนั้นแล้ว สัตว์จำนวน ๘๔,๐๐๐ ได้บรรลุธรรม ฝ่ายเทพบุตรก็ดำรงอยู่ในพระโสดาปัตติผล ได้ทำการแย้มแล้วก็หลีกไป

(๘) อธิบายพุทธคุณบทว่า พุทฺโธ

พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่า **พุทโธ** ด้วยอำนาจพระญาณอันเกิดในที่สุดแห่งวิโมกข์ เพราะเญยยธรรมที่มีอยู่ทั้งหมดอันพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว อีกอย่างหนึ่ง เพราะพระองค์ตรัสรู้อริยสัจ ๔ ด้วยพระองค์เองบ้าง ทรงยังสัตว์เหล่าอื่นให้ตรัสรู้บ้าง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่า**พุทโธ** ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้เป็นต้นก็ได้ แต่เพื่อให้รู้เนื้อความข้อนี้ได้ชัดตามนัยแห่งบาลีนิทเทสก็ดี ตามนัยแห่งบาลีปฏิสัมภิทาก็ดีทั้งหมด อันเป็นไปโดยนัยว่า "พระผู้พระภาคทรงพระนามว่า**พุทโธ** เพราะตรัสรู้สัจจะทั้งหลาย

ทรงพระนามว่า**พุทโธ** เพราะทรงยังหมู่สัตว์ให้รู้" ดังนี้ เป็นต้น บัณฑิตพึงกล่าวให้พิสดาร

(๙) อธิบายพุทธคุณบทว่า ภควา

คำว่า **ภควา** นี้เป็นคำร้องเรียกพระองค์ด้วยความเป็นผู้วิเศษด้วยพระคุณ เป็นผู้สูงกว่าสัตว์ทั้งหลาย และเป็นผู้ควรเคารพโดยฐานะครู ด้วยเหตุนั้น พระโบราณาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า

> คำว่า ภควา เป็นคำประเสริฐสุด คำว่า ภควา เป็นคำสูงสุด เพราะเหตุที่พระองค์ควรแก่ความเคารพโดยฐานะครู บัณฑิตจึงเรียกว่า ภควา

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อมี ๔ อย่าง คือ อาวัตถิกนาม ชื่อที่เรียกตามรุ่น ลิงคิกนาม ชื่อที่เรียกตามเพศ เนมิตติกนาม ชื่อที่มาตามคุณอันเป็นนิมิต อธิจจสมุปปันนาม ชื่อที่ตั้งขึ้นลอยๆ มีคำอธิบายว่า ชื่อที่ตั้งตามที่ปรารถนาโดยโวหารของชาวโลก ชื่อว่าตั้งขึ้นลอยๆ

ในชื่อ ๔ อย่างนั้น ชื่อเช่นว่า วจฺโฉ ลูกโค ทมฺโม โคฝึก **พลิพทฺโท** โคงาน ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าอาวัตถิกนาม ชื่อเช่นว่า **ทณฺฑี** คนถือไม้เท้า **ฉตฺตี** ผู้มีฉัตร **สิขี** สัตว์มีหงอนได้แก่นกยูง **กรี** สัตว์มีงวงได้แก่ช้าง ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าลิงคิกนาม ชื่อเช่นว่า **เตวิชฺโช** ผู้ได้วิชชา ๓ **ฉฬภิญฺโญ** ผู้ได้อภิญญา ๖ ดังนี้เป็นต้น ชื่อว่า**เนมิตติกนาม** ชื่อตั้งส่งไปไม่คำนึงถึงความของคำเช่นว่า **สิริวฑฺฒโก** ผู้เจริญด้วยสิริ **ธนวฑฺฒโก** ผู้เจริญด้วยทรัพย์ ดังนี้เป็นต้น ชื่ออธิจจสมุปปันนาม

พระนามว่า **ภควา** นี้เป็น**เนมิตตกนาม** พระนางมหามายามิได้ทรงขนาน พระเจ้าสุทโธทนมหาราชก็มิได้ทรงขนาน พระญาติแปดหมื่นก็มิได้ทรงขนาน เทวดาวิเศษทั้งหลายมีท้าวสักกะและท้าวสันดุสิตเป็นต้นก็มิได้ทรงขนาน จริงอยู่ คำนี้ พระธรรมเสนาบดีกล่าวไว้ว่า "พระนามว่า **ภควา** นี้เกิดในที่สุดแห่งความพ้นพิเศษ เป็นบัญญัติที่สำเร็จประจักษ์แก่พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมกับการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณที่โคนต้นโพธิ์"

ก็เพื่อจะประกาศพระคุณที่เกิดจากคุณเนมิตตกนามนี้นั้น พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวคาถานี้ไว้ว่า

"พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงมีพระอิสริยยศ ทรงเสพอริยคุณ มีส่วนแห่งจตุปัจจัย ทรงจำแนกพระธรรม เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ได้ทรงทำการหักกิเลส เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงเป็นครู เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นผู้มีภคธรรม
เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด มีพระองค์
อบรมดีแล้วด้วยญายธรรมเป็นอันมาก เสด็จ
ถึงที่สุดแห่งภพ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา"

อนึ่ง ในพระคาถานี้ บัณฑิตพึงเห็นใจความแห่งบทเหล่านั้น ตามนัยที่กล่าวแล้วในมหานิทเทศนั้นแล ส่วนนัยอื่นอีก มีดังนี้คือ

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นผู้ทรงมีภาคยธรรม ๑ ทรงหักกิเลส ๑ ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๑ ทรงจำแนกพระธรรม ๑ ทรงส้องเสพ ๑ และทรงคลายการไปในภพทั้งหลายได้แล้ว ๑ เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

ทรงมีภาคยธรรม

พึงทราบวินิจฉัยในพระคาถานั้นต่อไป ผู้ศึกษาพึงทราบว่า เพราะ**ภาคยธรรม** อันถึงฝั่งแห่งพระบารมีมีทานและศีลเป็นต้น อันยังสุขทั้งที่เป็นโลกิยะทั้งที่เป็นโลกุตระให้เกิด มีแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรจะเฉลิมพระนามว่า **ภาคยวา** แปลว่า ทรงมีภาคยธรรม แต่ท่านถือเอาลักษณะแห่งนิรุตติ มีการลงตัวอักษร

ใหม่และการแปลงตัวอักษรเป็นต้น หรือถือเอาลักษณะรวมเข้าในชุดศัพท์มีปิโสทรศัพท์เป็นต้น ตามนัยแห่งศัพทศาสตร์ จึงเฉลิมพระนามว่า**ภควา**

ทรงหักกิเลส

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงหักกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนกระวนกระวายหลายแสนอย่างทั้งหมด มีประเภท คือ โลภะ โทสะ โมหะ การมนสิการคลาดเลื่อน, อหิริกะและอโนตตัปปะ โกธะและอุปนาหะ มักขะและปลาสะ อิสสาและมัจฉริยะ มายาและสาเถยยะ ถัมภะและสารัมภะ มานะและอติมานะ มทะและปมาทะ ตัณหาและอวิชชา, อกุศลมูล ๓ ทุจริต ๓ สังกิเลส ๓ มลทิน ๓ วิสมะ ๓ สัญญา ๓ วิตก ๓ ปปัญจะ ๓, วิปริเยสะ ๔ อาสวะ ๔ คัณฐะ ๔ โอฆะ ๔ โยคะ ๔ อคติ

๔ ตัณหุปาทาน ๔, เจโตขีละ ๕ วินิพันธะ ๕ นิวรณ์ ๕ อภินันทนะ ๕, วิวาทมูล ๖ หมวดตัณหา ๖, อนุสัย ๗, มิจฉัตตะ ๘, ตัณหามูลกะ ๙, อกุศลกรรมบถ ๑๐, ทิฏฐิ ๖๒, และตัณหาวิปริต ๑๐๘, หรือโดยย่อได้ทรงหักมาร ๕ คือ กิเลสมาร ขันธมาร อภิสังขารมาร มัจจุมาร และเทวบุตรมาร เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรจะเฉลิมพระนามว่า**ภัคควา** แปลว่า ทรงหักกิเลส แต่ก็เฉลิมพระนามว่า**ภควา** เพราะพระองค์ทรงหักอันตรายเหล่านั้นได้แล้ว

จริงอย่างนั้น ในความข้อนี้ท่านกล่าวไว้ว่า

> พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงหักราคะได้แล้ว ทรงหักโทสะได้แล้ว ทรงหักโมหะได้แล้ว หาอาสวะมิได้ บาปธรรมทั้งหลาย พระองค์ก็ทรงหักเสียแล้ว เพราะเหตุนั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

ก็**ความถึงพร้อมด้วยรูปกาย**ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงไว้ซึ่งพระลักษณะอันเกิดจากบุญหลายร้อย ย่อมเป็นอันท่านแสดงแล้ว ด้วยความที่พระองค์ทรงมีพระกายสมส่วน **ความถึงพร้อมด้วยพระธรรมกาย** ย่อมเป็นอันท่านแสดงแล้ว ด้วยความที่พระองค์ทรงหักโทสะได้แล้ว

ความที่พระองค์ทรงเป็นผู้อันชาวโลกและเหล่าชนที่มีปัญญานับถือมากก็ดี ความที่พระองค์เป็นผู้อันคฤหัสถ์และบรรพชิตพึงเข้าเฝ้าก็ดี ความที่พระองค์ทรงเป็นผู้สามารถในการบำบัดทุกข์กายและจิต ของคฤหัสถ์และบรรพชิตเหล่านั้นผู้เข้าเฝ้าแล้วก็ดี ความที่พระองค์ทรงมีพระอุปการะด้วยอามิสทานและธรรมทานก็ดี และความที่พระองค์ทรงสามารถในการชักชวนด้วยความสุขทั้งที่เป็น

โลกิยะทั้งที่เป็นโลกุตระก็ดี ย่อมเป็นอันท่านแสดงแล้วด้วยพระคุณทั้ง ๒ นั้นเช่นเดียวกัน

ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖

อนึ่ง เพราะในด้านชาวโลก **ภคะ** ศัพท์ย่อมเป็นไปในธรรม ๖ ประการ คือ ความเป็นใหญ่ ๑ ธรรม ๑ ยศ ๑ สิริ ๑ กามะ ๑ ความเพียร ๑

เป็นความจริง ความเป็นใหญ่ในจิตของพระผู้มีพระภาคนั้นยอดเยี่ยม หรือ ความเป็นใหญ่ที่สมมติกันทางโลกมีการบันดาลกายให้เล็กละเอียด และทำกายให้ลอยไปได้เป็นต้น ก็ทรงมีอยู่อย่างบริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

พระโลกุตรธรรมที่บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ของพระผู้มีพระภาคนั้นมีอยู่

พระยศอันแผ่คลุมโลก ๓ ซึ่งทรงบรรลุด้วยพระคุณตามที่เป็นจริงบริสุทธิ์ยิ่งนัก ของพระผู้มีพระภาคนั้นมีอยู่

พระสิริแห่งพระอวัยวะน้อยใหญ่ทุกส่วน บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง สามารถทำความเลื่อมใสแห่งดวงตาและดวงใจ ของชนผู้ขวนขวายในการดูพระรูปกายให้บังเกิด ของพระผู้มีพระภาคนั้นมีอยู่

กามะที่ชนทั้งหลายหมายรู้กันว่า ความสำเร็จแห่งประโยชน์ที่ปรารถนา เพราะความปรารถนาที่พระองค์ทรงตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พระองค์เองหรือประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ความปรารถนาสำเร็จแล้วอย่างนั้นทีเดียว

ความเพียรกล่าวคือความพยายามโดยชอบ อันเป็นเหตุให้บรรลุถึงความเป็นครูของโลกทั้งปวง ของพระผู้มี

พระภาคนั้นมีอยู่ เพราะพระองค์ทรงประกอบแล้วด้วย**ภคธรรม**เหล่านี้ ก็เฉลิมพระนามได้ว่า **ภควา** แปลว่า ทรงประกอบด้วยภคธรรม เพราะภคธรรมทั้งหลายของพระองค์มีอยู่

ทรงจำแนกพระธรรม

อนึ่ง เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้จำแนก อธิบายว่า ทรงแจก ทรงเปิดเผย ทรงแสดงธรรมทั้งปวงโดยประเภทมีกุศลเป็นต้น หรือทรงแสดงธรรมมีกุศลเป็นต้นแยกประเภท โดยขันธ์ อายตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ และปฏิจจสมุปบาทเป็นต้น หรือทรงแสดง**ทุกขอริยสัจ** ด้วยอรรถว่าเป็นสิ่งบีบคั้น ๑ เป็นสิ่งถูกปรุงแต่ง ๑ เป็นสิ่งแผดเผา ๑ และเป็นสิ่งแปรผัน ๑ **สมุทยอริยสัจ** ด้วยอรรถว่าหอบทุกข์มาให้ ๑ เป็นเหตุ ๑ เป็นเครื่องประกอบ

ไว้ ๑ และเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยว ๑ **นิโรธอริยสัจ** ด้วยอรรถว่าเป็นเครื่องสลัดออก ๑ เป็นสภาพสงัด ๑ ไม่ถูกปรุงแต่ง ๑ เป็นอมตะ ๑ **มัคคอริยสัจ** ด้วยอรรถว่าเป็นธรรมนำออกจากทุกข์ ๑ เป็นเหตุ ๑ เป็นเครื่องเห็น ๑ เป็นความเป็นใหญ่ ๑ เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรเฉลิมพระนามว่า **วิภัตตวา** แปลว่า ทรงจำแนกพระธรรม ก็เฉลิมพระนามว่า**ภควา**

ทรงส้องเสพ

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงคบ ทรงส้องเสพ ทรงกระทำให้มากซึ่งทิพพวิหาร พรหมวิหาร อริยวิหาร ซึ่งกายวิเวก จิตตวิเวก อุปธิวิเวก ซึ่งสุญญตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ และซึ่งอุตตริมนุสธรรมเหล่าอื่น ทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระ เพราะฉะนั้น ในเมื่อ

ควรเฉลิมพระนามว่า **ภัตตวา** แปลว่า ทรงส้องเสพ ก็เฉลิมพระนามว่า**ภควา**

ทรงคายการไปในภพทั้งหลายได้แล้ว

เพราะเหตุแห่งการท่องเที่ยวไปกล่าวคือตัณหาในภพทั้ง ๓ อันพระผู้มีพระภาคนั้นทรงคายเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรเฉลิมพระนามว่า **ภเวสุ วนฺตคมโน** แปลว่า ผู้มีการไปในภพทั้งหลายอันคายแล้ว แต่ถวายพระนามว่า **ภควา** เพราะถือเอา **ภ** อักษรมาจาก **ภว** ศัพท์ **ค** อักษรมาจาก **คมน** ศัพท์ และ **ว** อักษรมาจาก **วนฺต** ศัพท์ ได้รูปเป็น **ภคว** ทำให้เป็นทีฆะจึงได้รูปเป็น **ภควา** เปรียบเหมือนถ้อยคำในทางโลกเมื่อควรจะกล่าวว่า **เมหนสฺส ขสฺส มาลา** แปลว่า เครื่องประดับแห่งที่อันลับเขาก็ย่อมากล่าวว่า **เมขลา** ฉะนั้น

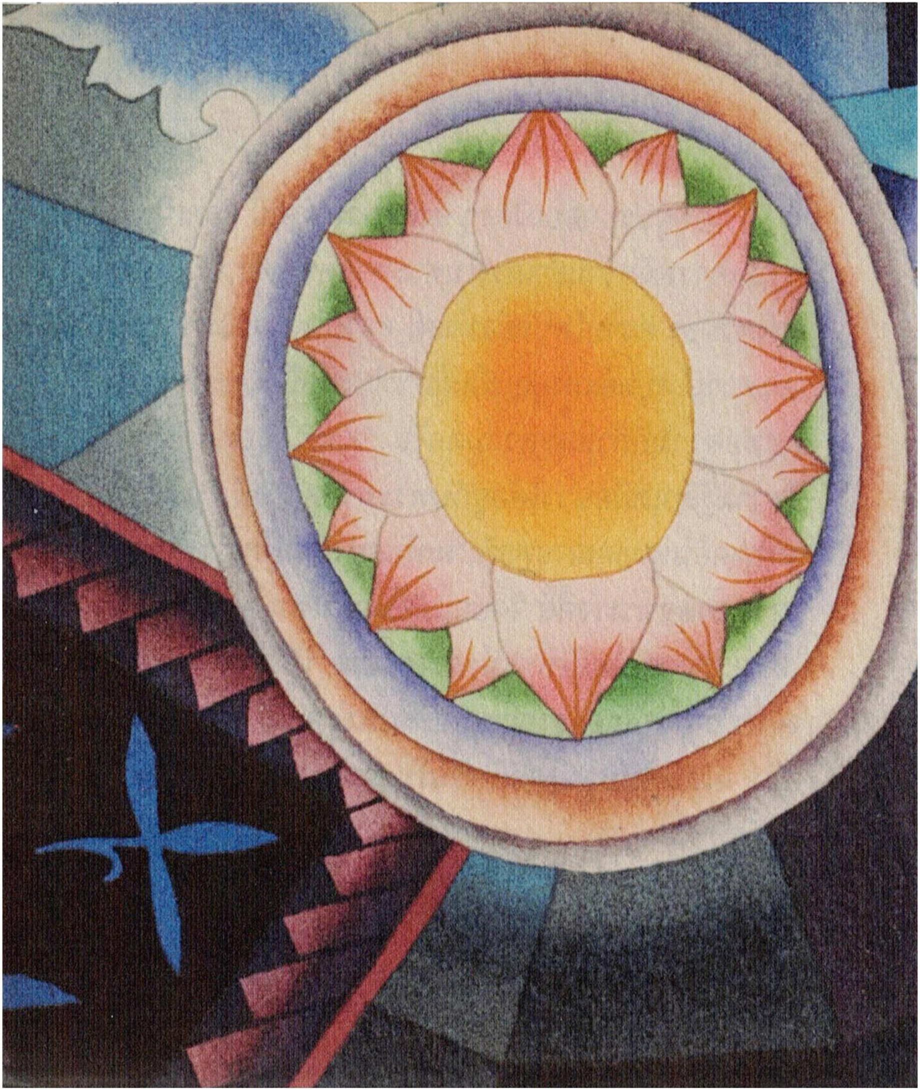
สมาธิอันเกิดจากพุทธานุสสติ

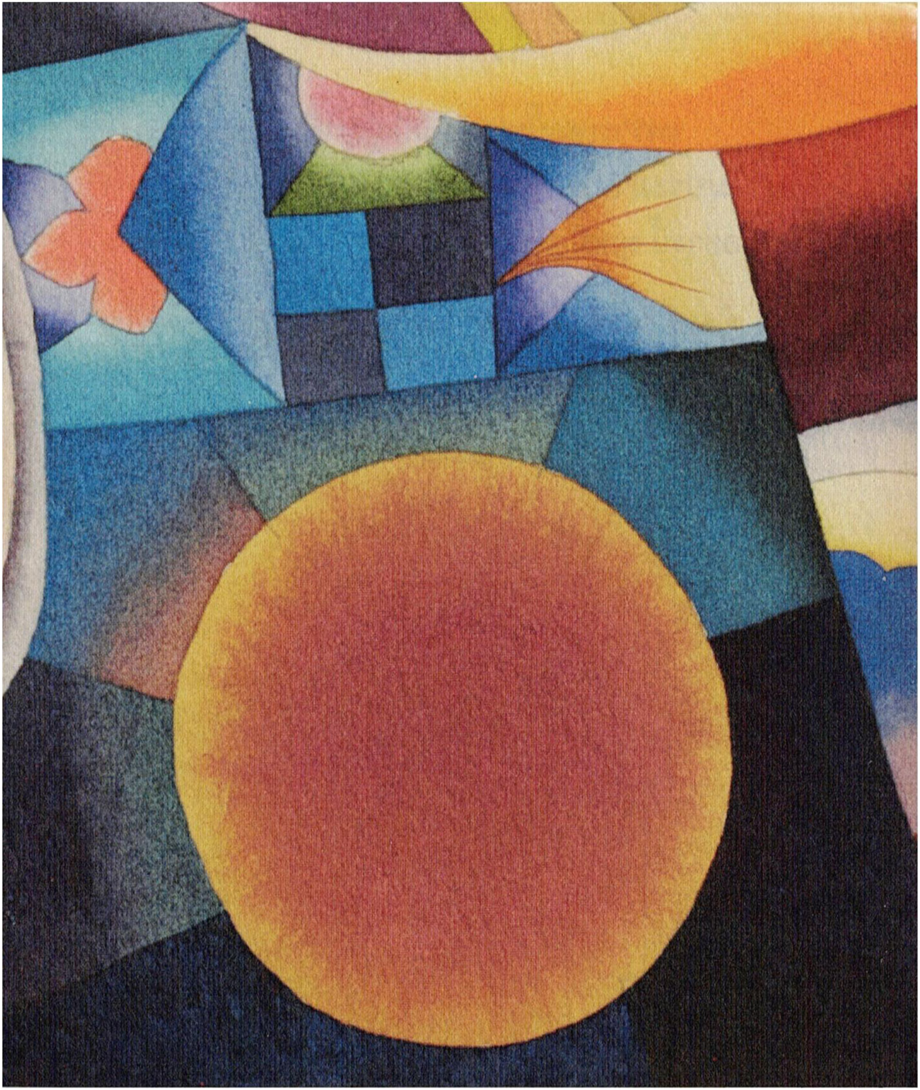
เมื่อพระโยคาวจรนั้นระลึกถึงพระพุทธคุณว่า "**โส ภควา อิติปิ อรหํ** พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **อรหํ** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ ... **โส ภควา อิติปิ ภควา** พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า **ภควา** แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ" ดังนี้อยู่ ในขณะที่ระลึกนั้น จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่ราคะกลุ้มรุม ไม่เป็นจิตที่โทสะกลุ้มรุม ไม่เป็นจิตที่โมหะกลุ้มรุมเลยทีเดียว ในขณะนั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิตดำเนินไปตรงดิ่ง ปรารภถึงพระตถาคตเจ้า เมื่อเธอข่มนิวรณ์ได้ ไม่มีปริยุฏฐานกิเลสมีราคะเป็นต้นอย่างนั้น ชื่อว่ามีจิตดำเนินไปตรง เพราะมีจิตมุ่งต่อกรรมฐานอยู่ วิตกและวิจารอันโน้มไปในพระพุทธคุณย่อมเป็นไป

เมื่อตรึกตรองถึงพุทธคุณเรื่อยไป **ปีติ**ย่อมเกิดขึ้น ความกระวนกระวายกายและจิตของเธอผู้มีใจประกอบด้วยปีติย่อมระงับ มีปัสสัทธิซึ่งมีปีติเป็นเหตุใกล้ให้เกิด**ความสุข**ทั้งทางกายและจิตย่อมเกิดแก่เธอผู้มีความกระวนกระวายอันระงับแล้ว จิตของเธอผู้มีสุข เป็นจิตมีพระพุทธคุณเป็นอารมณ์ ย่อมเป็นสมาธิ องค์ฌานย่อมเกิดขึ้นตามลำดับในขณะเดียว ดังกล่าวมาฉะนี้ แต่เพราะพุทธคุณทั้งหลายเป็นอารมณ์ลึกซึ้ง หรือเพราะจิตน้อมไปในการระลึกถึงพระคุณหลายประการ ฌานนี้จึงเป็นฌานที่ไม่ถึงอัปปนา ได้ถึงเพียงอุปจารเท่านั้น ฌานนี้ถูกเรียกว่าพุทธานุสสตินั่นเอง เพราะเป็นฌานที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการระลึกถึงพระพุทธคุณ

อานิสงส์ของการเจริญพุทธานุสสติ

ภิกษุผู้ประกอบเนืองๆ ซึ่งพุทธานุสสตินี้ ย่อมเป็นผู้มีความเคารพมีความยำเกรงในพระศาสดา ได้ความไพบูลย์แห่งศรัทธา ความไพบูลย์แห่งสติ ความไพบูลย์แห่งปัญญาและความไพบูลย์แห่งบุญ เป็นผู้มากไปด้วยปีติและปราโมทย์ ทนต่อความกลัวและความตกใจ สามารถอดกลั้นทุกข์ มีความรู้สึกเสมือนว่าได้อยู่กับพระศาสดา อนึ่ง แม้สรีระของเธออันพุทธคุณานุสสติประทับอยู่ **ย่อมเป็นร่างควรแก่การบูชาดุจพระเจดีย์** จิตย่อมน้อมไปในพระพุทธเจ้า อนึ่ง ในเมื่อประสบกับสิ่งที่จะพึงล่วงละเมิด หิริโอตตัปปะย่อมจะปรากฏแก่เธอ ราวกะเธอเห็นพระศาสดาอยู่ต่อหน้า อนึ่ง เมื่อยังไม่บรรลุคุณยิ่งขึ้นไป เธอย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เพราะเหตุนั้นแล ผู้มีปัญญาดี พึงทำความไม่ประมาทในพุทธานุสสติ อันมีอานุภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด

ที่แสดงมานี้ เป็นการกล่าวอธิบายอย่างพิสดารในพุทธานุสสติเป็นอันดับแรก

๘. ธัมมานุสสติ[๑]

พระโยคาวจรผู้ต้องการจะเจริญธัมมานุสสติ พึงไปอยู่ในสถานที่เงียบสงัด แล้วระลึกถึงคุณทั้งหลายของปริยัติธรรมและโลกุตตรธรรม ๙ อย่างนี้ว่า **"สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ"**

(๑) อธิบายธรรมคุณบทว่า สฺวากฺขาโต

ในบทว่า **สฺวากฺขาโต** นี้ แม้ปริยัติธรรมก็สงเคราะห์เข้าด้วย ในบททั้งหลายนอกจากนี้ ได้แก่โลกุตรธรรมอย่างเดียว ในปริยัติธรรมและโลกุตรธรรม ๒ อย่างนั้น จะแสดงพระปริยัติธรรมก่อน

---

[๑] แปลและเรียบเรียงจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค, วิสุทฺธิมคฺคปกรณ์ (ปฐโม ภาโค)

ปริยัติธรรมนั้นชื่อว่า **สวากขาตะ** เพราะความเป็นธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด และเพราะเป็นธรรมที่ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยครบถ้วน

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระคาถาเพียงคาถาหนึ่ง พระคาถานั้นก็งามในเบื้องต้นด้วยบาทแรก งามในท่ามกลางด้วยบาทที่ ๒ และบาทที่ ๓ งามในที่สุดด้วยบาทสุดท้าย เพราะความที่พระธรรมมีความงามรอบด้าน พระสูตรที่มีอนุสนธิเดียว ก็งามในเบื้องต้นด้วยคำแสดงเหตุความเป็นมา งามในที่สุดด้วยคำสรุปลงท้าย งามในท่ามกลางด้วยคำที่เหลือ พระสูตรที่มีอนุสนธิหลายอย่าง ก็งามในเบื้องต้นด้วยอนุสนธิแรก งามในที่สุดด้วยอนุสนธิท้าย งามในท่ามกลางด้วยอนุสนธิที่เหลือ

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่างามในเบื้องต้น เพราะมีทั้งคำแสดงความเป็นมาและคำแสดงเหตุเกิดขึ้น ชื่อว่างามในท่ามกลางเพราะเนื้อความไม่ผิดพลาด และเพราะประกอบไปด้วยคำชี้เหตุและยกตัวอย่างตามสมควรแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย และชื่อว่างามในที่สุดด้วยคำสรุปลงท้ายอันยังความได้ศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังทั้งหลาย

ศาสนธรรมแม้ทั้งสิ้น **งามในเบื้องต้น**ด้วยศีลอันเป็นรากฐานของตน **งามในท่ามกลาง**ด้วยสมถะวิปัสสนาและมรรคผล **งามในที่สุด**ด้วยพระนิพพาน หรือ งามในเบื้องต้นด้วยศีลและสมาธิ งามในท่ามกลางด้วยวิปัสสนาและมรรค งามในที่สุดด้วยผลและนิพพาน หรืองามในเบื้องต้นด้วยความตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า งามในท่ามกลางด้วยความเป็นธรรมดีของพระธรรม งามในที่สุดด้วยความปฏิบัติดีของพระสงฆ์ หรืองามในเบื้องต้นด้วยอภิสัมโพธิ งามใน

ท่ามกลางด้วยปัจเจกสัมโพธิ งามในที่สุดด้วยสาวกโพธิ อันบุคคลผู้ได้ฟังศาสนธรรมนั้นแล้วปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้นจะพึงบรรลุได้

อนึ่ง ศาสนธรรมนั้น เมื่อบุคคลฟังอยู่ ก็นำความงามมาให้ได้โดยแท้แม้ด้วยการฟัง **โดยข่มนิวรณ์ได้** เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่างามในเบื้องต้น เมื่อบุคคลปฏิบัติอยู่ ก็นำความงามมาให้ได้แม้ด้วยการปฏิบัติ โดยนำความสุขในสมถะและสุขในวิปัสสนามาให้ เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่างามในท่ามกลาง และเมื่อบุคคลปฏิบัติแล้วอย่างนั้น ครั้นผลแห่งการปฏิบัติสำเร็จแล้ว ก็ย่อมนำความงามมาให้แม้ด้วยผลแห่งการปฏิบัติ โดยนำความเป็นบุคคลผู้คงที่ไม่หวั่นไหวมาให้ เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่างามในที่สุด ศาสนธรรมชื่อว่า สวากขาตะ เพราะเป็นธรรมงามในเบื้องต้นงามในท่ามกลางและงามในที่สุดโดยนัยดังกล่าวมาฉะนี้

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคนั้นเมื่อทรงแสดงธรรม ย่อมทรงประกาศคือทรงแสดงซึ่งศาสนพรหมจรรย์และมรรคพรหมจรรย์อันใดโดยนัยต่างๆ ศาสนพรหมจรรย์และมรรคพรหมจรรย์นั้น ชื่อว่า **สาตถะ** เพราะความถึงพร้อมแห่งอรรถ ชื่อว่า **สพยัญชนะ** เพราะความถึงพร้อมแห่งพยัญชนะตามสมควร

ชื่อว่า **สาตถะ** เพราะประกอบพร้อมด้วยบทแสดงอรรถ คือ (๑) สังกาสนะ แสดงความโดยสังเขป (๒) ปกาสนะ เริ่มแสดงเป็นหัวข้อ (๓) วิวรณะ ขยายความ (๔) วิภชนะ จำแนกความ (๕) อุตตานีกรณะ ทำเนื้อความให้ง่าย (๖) ปัญญัตติ แต่งความให้เข้าใจ ชื่อว่า **สพยัญชนะ** เพราะความถึงพร้อมแห่งอักษร บท พยัญชนะ นิรุตติ และนิเทศ

ชื่อว่า **สาตถะ** เพราะความเป็นคุณลึกโดยอรรถและโดยปฏิเวธ ชื่อว่า **สพยัญชนะ** เพราะความเป็นคุณลึกโดยธรรมและโดยเทศนา

ชื่อว่า **สาตถะ** เพราะเป็นวิสัยแห่งอัตถปฏิสัมภิทาและปฏิภาณปฏิสัมภิทา ชื่อว่า **สพยัญชนะ** เพราะเป็นวิสัยแห่งธรรมปฏิสัมภิทาและนิรุตติปฏิสัมภิทา

ชื่อว่า **สาตถะ** เพราเป็นคุณยังบุคคลมีปัญญาไต่สวนให้เลื่อมใส เพราะเป็นธรรมสำหรับบัณฑิตจะพึงรู้ได้ ชื่อว่า **สพยัญชนะ** เพราะเป็นคุณยังบุคคลทั่วไปให้เลื่อมใส เพราะเป็นธรรมที่ยังศรัทธาให้เกิด

ชื่อว่า **สาตถะ** เพราะมีความหมายลึกซึ้ง ชื่อว่า **สพยัญชนะ** เพราะมีบทง่าย

ชื่อว่า **บริบูรณ์โดยครบถ้วน** เพราะความเป็นธรรมเต็มเปี่ยมทั่วถึง โดยไม่มีข้อที่จะต้องเติมเข้า ชื่อว่า **บริสุทธิ์** เพราะความเป็นธรรมหาโทษมิได้ โดยที่ไม่มีข้อที่จะต้องตัดออก

อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า **สาตถะ** เพราะมีประสบการณ์ในบรรลุถึงด้วยการปฏิบัติ ชื่อว่า **สพยัญชนะ** เพราะมีความกระจ่างในปริยัติด้วยการเล่าเรียน ชื่อว่า **บริบูรณ์โดยครบถ้วน** เพราะประกอบด้วยธรรมขันธ์ ๕ มีสีลขันธ์เป็นต้น ชื่อว่า **บริสุทธิ์** เพราะไม่มีอุปกิเลส เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การถอนออก และเพราะไม่มีความใยดีในโลกามิส

ปริยัติธรรม ชื่อว่า **สวากขาตะ** เพราะประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยครบถ้วน ด้วยประการฉะนี้

หรืออีกนัยหนึ่ง **ปริยัติธรรม**นั้น ชื่อว่า ตรัสด้วยดี เพราะไม่มีเนื้อหาวิปลาส เพราะเหตุนั้น จึงชื่อ **สวากขาตะ** เหมือนอย่างเนื้อหาแห่งธรรมของพวกเจ้าลัทธิอื่น จัดว่าถึงความวิปลาส เพราะธรรมที่เขากล่าวว่าเป็นธรรมที่ทำอันตรายทั้งหลาย กลับไม่ได้เป็นธรรมที่ทำอันตราย และเพราะธรรมที่เขากล่าวว่าเป็นธรรมสำหรับนำออกจากทุกข์ทั้งหลาย ก็กลับไม่ได้เป็นธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ เพราะเหตุนั้น เจ้าลัทธิอื่นเหล่านั้น จึงเป็นผู้มีธรรมเป็นทุรักขาตะ แปลว่า กล่าวชั่ว ฉันใด เนื้อหาแห่งธรรมของพระผู้มีพระภาค ไม่ได้ถึงความวิปลาสอย่างนั้น เพราะธรรมที่พระองค์ตรัสว่า ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมที่ทำอันตราย ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมสำหรับนำออกจากทุกข์ ดังนี้แล้วหาล่วงความเป็นอย่างนั้นไปไม่ ปริยัติธรรมเป็นสวากขาตะโดยนัยดังกล่าวมาฉะนี้ เป็นอันดับแรก

ส่วน**โลกุตตรธรรม** ชื่อว่า **สวากขาตะ** เพราะตรัสข้อปฏิบัติอันสมควรแก่พระนิพพาน และพระนิพพานสมควรแก่ข้อปฏิบัติ ดังท้าวสักกเทวราชทรงกล่าวในมหาโควินทสูตรว่า “ปฏิปทาอันให้ถึงพระนิพพาน พระผู้มีพระภาคนั้นได้ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วแก่สาวกทั้งหลาย พระนิพพานและปฏิปทาย่อมเข้ากันได้ อุปมาเหมือนน้ำในแม่น้ำคงคา ย่อมเข้ากันย่อมสมกันกับน้ำในแม่น้ำยมุนา ฉันใดก็ดี ปฏิปทาอันให้ถึงพระนิพพาน พระผู้มีพระภาคนั้นได้ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วแก่สาวกทั้งหลาย พระนิพพานและปฏิปทาย่อมเข้ากันได้ ฉันนั้นนั่นแล”

อนึ่ง ในโลกุตรธรรมนั้น อริยมรรคอันเป็นทางกลางไม่ไปใกล้ส่วนสุดทั้ง ๒ ข้างนั่นเอง ชื่อว่า **สวากขาตะ** เพราะอริยมรรคนั้นแหละที่ตรัสว่าเป็นมัชฌิมาปฏิปทา สามัญผลทั้งหลายอันมีกิเลสระงับแล้วนั่นเอง ชื่อว่า**สวากขาตะ**

เพราะสามัญผลนั้นแหละที่ตรัสว่าเป็นธรรมชาติมีกิเลสระงับแล้ว

พระนิพพานอันเป็นสภาพเที่ยง ไม่ตาย เป็นที่ต้าน เป็นที่หลบลี้ นั่นเอง ชื่อว่า**สวากขาตะ** เพราะพระนิพพานนั่นแหละที่ตรัสโดยเป็นสภาพเที่ยงเป็นต้น แม้โลกุตตรธรรมก็เป็นสวากขาตะ โดยนัยดังกล่าวมาฉะนี้

(๒) อธิบายธรรมคุณบทว่า สนฺทิฏฺฐิโก

ส่วนวินิจฉัยในบทว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** นี้ พึงทราบต่อไปนี้

ก่อนอื่น อริยมรรคชื่อว่า **สันทิฏฐิกะ** เพราะเป็นธรรมอันพระอริยบุคคลผู้ทำความไม่มีกิเลสมีราคะเป็นต้นในสันดานของตนอยู่พึงเห็นเอง ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ดูก่อนพราหมณ์ บุคคลผู้กำหนัดแล้ว ถูกความกำหนัด

ครอบงำแล้ว มีจิตอันราคะยึดไว้รอบแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่นทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง ย่อมได้เสวยทุกข์โทมนัสทางใจบ้าง ครั้นความกำหนัดอันเขาละเสียได้แล้ว เขาย่อมไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่ายบ้าง เขาย่อมไม่ได้เสวยทุกข์โทมนัสทางใจ ดูก่อนพราหมณ์ ธรรมเป็นสันทิฏฐิกะ คือ พึงเห็นได้เองอย่างนี้ประการหนึ่ง” ดังนี้

อนึ่ง แม้โลกุตตรธรรมทั้ง ๙ ก็ชื่อ**สันทิฏฐิกะ** เพราะเป็นธรรมที่บุคคลใดก็ตามได้บรรลุแล้ว บุคคลนั้นจะละความที่จะต้องเชื่อผู้อื่นเสียแล้ว เห็นเองด้วยปัจจเวกขณญาณ

อีกนัยหนึ่ง ทิฏฐิอันพระอริยะเจ้าสรรเสริญ ชื่อว่าสันทิฏฐิ โลกุตตรธรรมย่อมชนะกิเลสด้วยสันทิฏฐิ เหตุนั้นจึงชื่อ**สันทิฏฐิกะ** จริงอย่างนั้น ในโลกุตตรธรรมนั้น อริยมรรคย่อมชนะกิเลสทั้งหลายด้วยสันทิฏฐิอันเกิดร่วมกัน อริยผลย่อมชนะกิเลสทั้งหลายด้วยสันทิฏฐิอันเป็นเหตุ พระนิพพานย่อมชนะกิเลสทั้งหลายด้วยสันทิฏฐิอันเป็นอารมณ์ของตน เพราะเหตุนั้น โลกุตตรธรรมทั้ง ๙ จึงชื่อว่าสันทิฏฐิกะ เพราะชนะกิเลสด้วยสันทิฏฐิ ประดุจนักรบได้ชื่อว่ารถิกะ เพราะรบชนะด้วยรถ ฉะนั้น

อีกนัยหนึ่ง การเห็น เรียกว่า ทิฏฐะ ทิฏฐะนั่นเองเป็นสันทิฏฐะ แปลว่า การเห็น โลกุตรธรรมย่อมควรซึ่งการเห็น เหตุนั้นจึงชื่อว่า**สันทิฏฐิกะ** เพราะว่า โลกุตรธรรมเมื่อบุคคลเห็นอยู่ด้วยอำนาจภาวนาภิสมัย - รู้โดยทำให้มีขึ้น และด้วยอำนาจสัจฉิกิริยาภิสมัย - รู้โดยทำให้แจ้ง นั่น

แล จึงยังวัฏฏภัยให้กลับได้ เพราะเหตุนั้น โลกุตรธรรมนั้นจึงชื่อสันทิฏฐิกะ เพราะควรซึ่งการเห็น เปรียบเหมือนคนที่ได้ชื่อว่าวัตถิกะ เพราะควรซึ่งผ้า ฉะนั้น

(๓) อธิบายธรรมคุณบทว่า อกาลิโก

ธรรมนั้นมุ่งการให้ผลโดยไม่มีระหว่าง เพราะเหตุนั้นจึงชื่อว่า อกาโล **อกาลิโก** ก็คือ อกาโล นั่นเอง มีอธิบายว่า “ธรรมนั้นไม่ได้ให้ผลโดยรอเวลามีกำหนด ๕ วัน ๗ วันเป็นต้น แต่ย่อมให้ผลติดต่อเนื่องกันไปกับความเกิดขึ้นของตนทีเดียว”

อีกนัยหนึ่ง เวลาในการให้ผลของธรรมนั้นยังอีกไกลที่จะถึง เพราะเหตุนั้น ธรรมนั้น จึงชื่อว่ากาลิกะ

ถามว่า ธรรมนั้นคืออะไร

ตอบว่า ธรรมนั้นคือกุศลธรรมที่เป็นโลกิยะ ส่วนโลกุตรธรรมนี้ไม่ใช่กาลิกะ เพราะมีผลต่อเนื่องทันที เพราะเหตุนั้นจึงชื่อว่าอกาลิกะ บทว่า อกาลิโก นี้ตรัสหมายเอามรรคเท่านั้น

(๔) อธิบายธรรมคุณบทว่า เอหิปสฺสิโก

ธรรมชื่อ **เอหิปัสสิกะ** เพราะควรซึ่งวิธีการเชิญให้มาดูอันเป็นไปโดยความว่า "ท่านจงมาดูธรรมนี้" ดังนี้

ถามว่า เพราะเหตุไร ธรรมนั้นจึงควรซึ่งวิธีนั้น

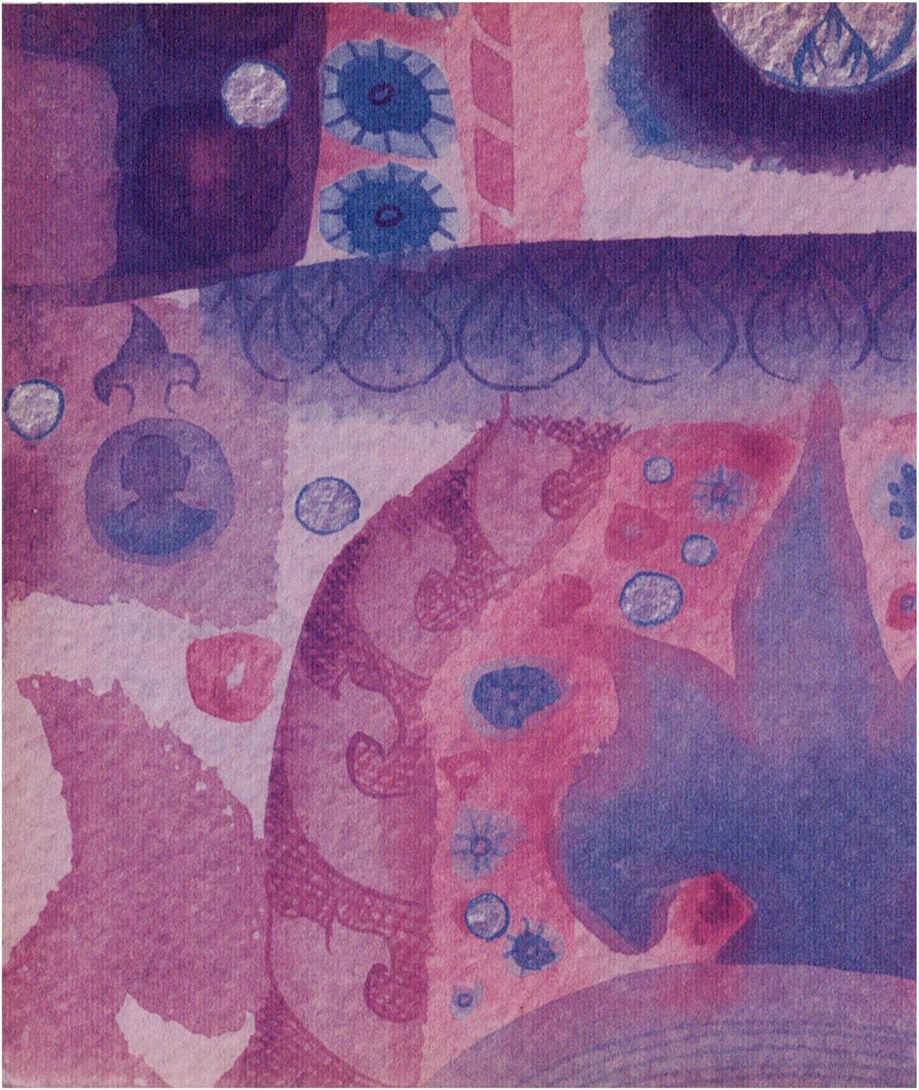
ตอบว่า เพราะธรรมนั้นเป็นสภาพมีอยู่ด้วย และเพราะธรรมนั้นเป็นสภาพบริสุทธิ์ด้วย แท้จริง ใครๆ แม้จะ

พูดได้ว่า เงินหรือทองก็ตามมีอยู่ในกำมือเปล่า แต่ก็ไม่กล้าพูดว่า "ท่านจงมาดูเงินหรือทองนี้" เพราะอะไร เพราะเงินหรือทองนั้นไม่มีอยู่ และคูถหรือมูตรก็ตามแม้มีอยู่ ใครๆ ก็ไม่อาจเรียกว่า "ท่านจงมาดูคูถหรือมูตรนี้ เพื่อให้ร่าเริงใจ" โดยเผยความที่มันเป็นของน่าฟูใจ เพราะอะไร เพราะคูถหรือมูตรนั้นเป็นของโสโครก ส่วนโลกุตรธรรมทั้ง ๙ นี้ โดยสภาวะเป็นของมีอยู่ด้วย เป็นของบริสุทธิ์ดุจจันทร์เพ็ญในอากาศอันปราศจากเมฆด้วย และดุจแก้วมณีแท้อันเขาวางไว้ที่ผ้ากัมพลเหลืองด้วย เพราะเหตุนั้น จึงชื่อว่าเอหิปัสสิกะ เพราะว่าควรซึ่ง เอหิปัสสวิธีคือ**วิธีการเชิญให้มาดู** เพราะความเป็นสภาวะมีอยู่ และความเป็นสภาพบริสุทธิ์ด้วย

(๕) อธิบายธรรมคุณบทว่า โอปนยิโก

ธรรมชื่อ**โอปนยิกะ** เพราะควรนำเข้าไป เนื้อความต่อไปนี้ เป็นวินิจฉัยในบทนี้ คือ การนำเข้าไป ชื่ออุปนยะ ธรรมย่อมควรซึ่งการที่บุคคลแม้ผ้าหรือศีรษะไฟไหม้ก็เฉยยังคงนำเข้าไปในจิตของตนๆ โดยทำให้มีขึ้นจนได้ เพราะเหตุนั้น ธรรมนั้นจึงชื่ออุปนยิกะ อุปนิยกะนั้นเองเป็นโอปนยิกะ คำวิเคราะห์นี้ใช้ได้ในโลกุตรธรรมที่เป็นสังขตะ

ส่วนในโลกุตรธรรมที่เป็นอสังขตะ มีวิเคราะห์ว่า ธรรมนั้นควรซึ่งการนำเข้าไปด้วยจิต เหตุนั้นจึงชื่อ**โอปนยิกะ** หมายความว่า ควรซึ่งการกระทบเข้าโดยทำให้แจ้ง หรืออริยมรรค ชื่อว่าอุปเนยยะ เพราะนำเข้าไปถึงพระนิพพาน อริยผลและพระนิพพาน ชื่อว่า อุปเนยยะ เพราะเป็นธรรมที่บุคคลพึงนำเข้าไปถึงโดยเป็นสิ่งที่จะพึงทำให้แจ้ง โอปนยิกะก็คืออุปเนยยะ นั่นเอง

(๖) อธิบายธรรมคุณบทว่า ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ

บทว่า **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** ความว่า อันวิญญูชนทั้งหลายมีอุคฆติตัญญูบุคคลเป็นต้นทั้งปวงพึงรู้ว่า "มรรคเราเจริญแล้ว ผลเราบรรลุแล้ว นิโรธเราทำให้แจ้งแล้ว" เพราะว่ากิเลสทั้งหลายของสัทธิวิหาริกจะละด้วยมรรคที่พระอุปัชฌาย์เจริญย่อมไม่ได้ เธอจะอยู่เป็นผาสุกด้วยผลสมาบัติของท่านก็ไม่ได้ จะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานที่ท่านทำให้แจ้งก็ไม่ได้ เพราะเหตุนั้น จึงมีคำอธิบายว่า โลกุตรธรรมนั่น บุคคลไม่พึงเห็นดังเช่นเครื่องประดับที่ศีรษะของคนอื่น แต่พึงเห็นว่า ธรรมอันวิญญูชนทั้งหลายจะพึงรู้สึกอยู่ในจิตของตัวเองเท่านั้น แท้จริง โลกุตรธรรมนั้นไม่เป็นวิสัยของพวกคนโง่เลยทีเดียว

อีกนัยหนึ่ง ธรรมนี้เป็นสวากขาตะ เพราะเหตุอะไร เพราะธรรมนี้เป็นสันทิฏฐิกะ ธรรมนี้ได้ชื่อว่าสันทิฏฐิกะ เพราะเป็นอกาลิกะ ธรรมนี้ได้ชื่อว่าอกาลิกะเพราะเป็นเอหิปัสสิกะ และธรรมใดได้ชื่อว่าเอหิปัสสิกะ ธรรมนั้นก็ย่อมเป็นโอปนยิกะ ด้วยประการฉะนี้

สมาธิอันเกิดจากธัมมานุสสติ

เมื่อพระโยคาวจรนั้นระลึกถึงพระธรรมคุณทั้งหลายอันต่างโดยคุณมีความเป็นสวากขาตะเป็นต้น ดังกล่าวมาฉะนี้อยู่ ในขณะที่ระลึกนั้น จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่ราคะกลุ้มรุม ไม่เป็นจิตที่โทสะกลุ้มรุม ไม่เป็นจิตที่โมหะกลุ้มรุมเลยทีเดียว ในขณะนั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิตดำเนินไปตรงดิ่ง ปรารภถึงพระธรรม องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกันแก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้วโดย

นัยก่อนนั่นแล แต่เพราะธรรมคุณทั้งหลายเป็นอารมณ์ลึกซึ้ง หรือเพราะจิตน้อมไปในการระลึกถึงพระคุณหลายประการ ฌานนี้จึงเป็นฌานที่ไม่ถึงอัปปนา ได้ถึงเพียงอุปจารเท่านั้น ฌานนี้ถูกเรียกว่าธัมมานุสสตินั่นเอง เพราะเป็นฌานที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการระลึกถึงพระธรรมคุณ

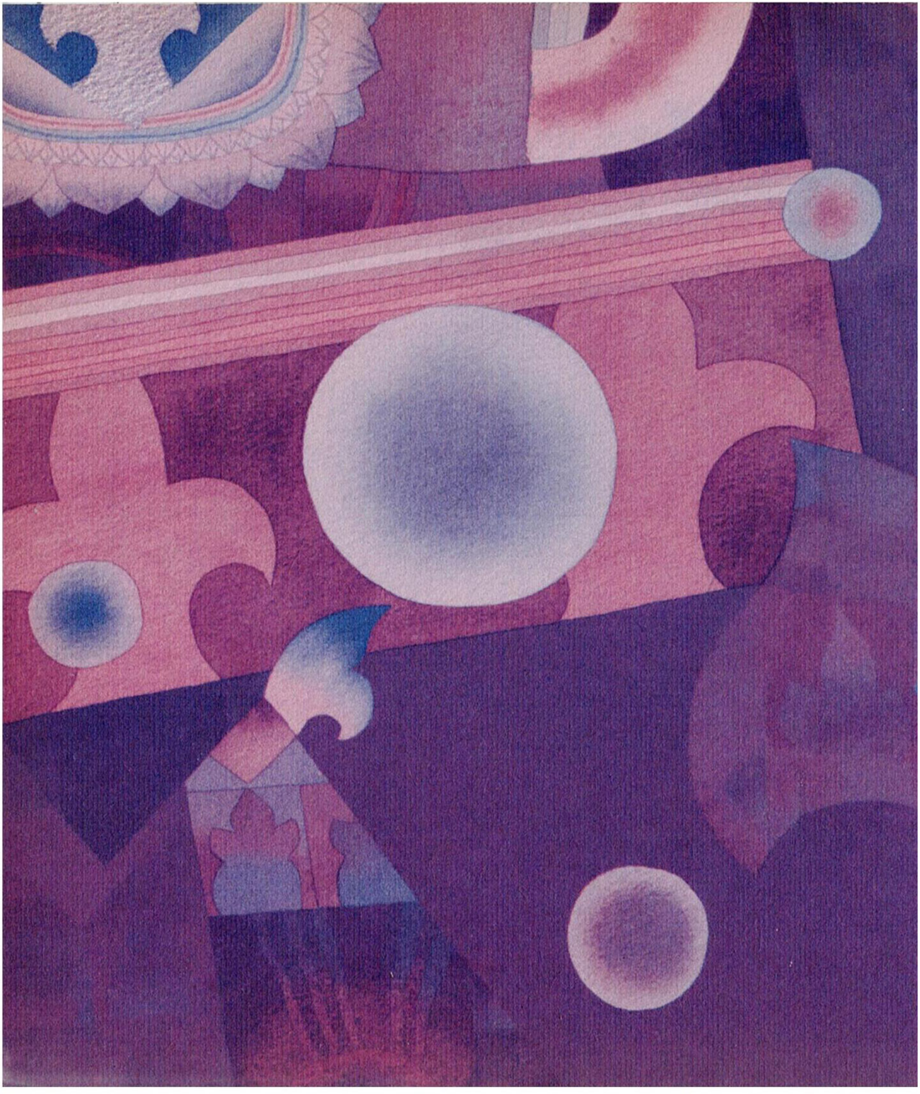
อานิสงส์เจริญธัมมานุสสติ

ภิกษุผู้ประกอบเนืองๆ ซึ่งธัมมานุสสตินี้ ย่อมเป็นผู้มีความเคารพมีความยำเกรงในพระศาสดา ทำความตระหนัก และอ่อนน้อมต่อพระธรรม ด้วยการระลึกถึงพระธรรมคุณโดยนัยว่า “เราไม่พิจารณาเห็นพระศาสดาผู้แสดงธรรมอันเป็นโอปนยิกะอย่างนี้ ผู้แม้ประกอบด้วยองค์นี้ ในกาลส่วนที่เป็นอดีตเลย ในกาลบัดนี้เล่า เราก็ไม่พิจารณาเห็น เว้นแต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น” ย่อม

ได้ความไพบูลย์แห่งศรัทธาเป็นต้น **เป็นผู้มากไปด้วยปีติและปราโมทย์** ทนต่อความกลัวและความตกใจ สามารถอดกลั้นทุกข์ มีความรู้สึกเสมือนว่าได้อยู่กับพระธรรม อนึ่ง แม้สรีระของเธออันธัมมคุณานุสสติประทับอยู่ **ย่อมเป็นร่างควรแก่การบูชาดุจเรือนพระเจดีย์** จิตย่อมน้อมไปในการที่จะบรรลุถึงอนุตตรธรรม อนึ่ง ในเมื่อประสบกับสิ่งที่จะพึงล่วงละเมิด หิริโอตตัปปะย่อมจะปรากฏแก่เธอ ผู้ระลึกถึงความเป็นธรรมดีของพระธรรมได้อยู่ อนึ่ง เมื่อยังไม่บรรลุคุณยิ่งขึ้นไป เธอย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เพราะเหตุนั้นแล ผู้มีปัญญาดี พึงทำความ
ไม่ประมาทในธัมมานุสสติ อันมีอานุภาพมาก
อย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด

ที่แสดงมานี้ เป็นการกล่าวอธิบายอย่างพิสดารในธัมมานุสสติ

๙. สังฆานุสสติ[๑]

พระโยคาวจรผู้ต้องการจะเจริญสังฆานุสสติ พึงไปอยู่ในสถานที่เงียบสงัด แล้วระลึกถึงคุณของพระอริยะสงฆ์ทั้งหลายอย่างนี้ว่า "**สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส**"

---

๑ แปลและเรียบเรียงจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรค, วิสุทฺธิมคฺคปกรณํ (ปฐโม ภาโค)

(๑-๔) อธิบายสังฆคุณบทว่า สุปฏิปนฺโน เป็นต้น

ในบทเหล่านั้น บทว่า **สุปฏิปนฺโน** แปลว่า ปฏิบัติดี มีคำอธิบายว่า ปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิปทา - ปฏิบัติโดยชอบ เป็นอนิวัตติปฏิปทา - ปฏิบัติไม่วนกลับไปเป็นทุกข์อีก เป็นอนุโลมปฏิปทา - ปฏิบัติสมควรแก่พระนิพพาน เป็นอปัจจนีกปฏิปทา - ปฏิบัติไม่เป็นข้าศึก เป็นธรรมานุธรรมปฏิปทา - ปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม

บุคคลเหล่าใดฟังพระโอวาทและอนุสาสนีของพระผู้มีพระภาคโดยเคารพ เหตุนั้น บุคคลเหล่านั้นจึงชื่อว่าสาวก หมู่แห่งสาวกทั้งหลายชื่อว่า**สาวกสงฆ์** หมายความว่าชุมนุมแห่งสาวกผู้ถึงซึ่งความเป็นกลุ่มเดียวกันด้วยความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลและทิฏฐิ

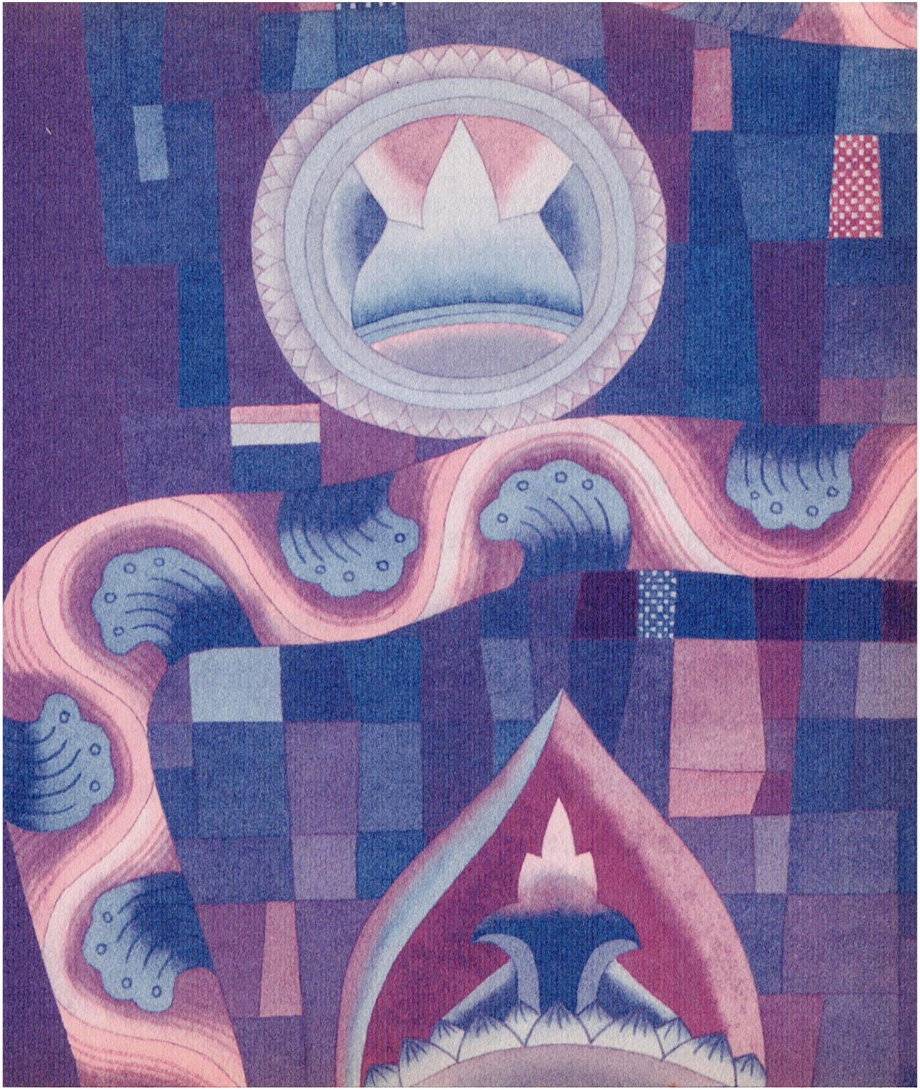
ก็เพราะว่า สัมมาปฏิปทานั้น เป็นปฏิปทาที่ตรง คือ ไม่คด ไม่โค้ง ไม่งอ ปฏิปทานั้นท่านเรียกว่าอริยญายะบ้าง และถึงซึ่งความนับว่าสามีจิ เพราะเป็นปฏิปทาอันสมควรบ้าง เพราะเหตุนั้น พระอริยะสงฆ์ผู้ดำเนินปฏิปทานั้นจึงได้ชื่อว่า **อุชุปฏิปนฺโน** บ้าง **ญายปฏิปนฺโน** บ้าง **สามีจิปฏิปนฺโน** บ้าง

ในบท **สุปฏิปนฺโน** เป็นต้นนั้น บัณฑิตพึงทราบว่า พระอริยะเจ้าเหล่าใดเป็นผู้ตั้งอยู่ในมรรค พระอริยะเจ้าเหล่านั้นชื่อว่าปฏิบัติดี เพราะความเป็นผู้เพียบพร้อมไปด้วยความปฏิบัติชอบ พระอริยะเจ้าเหล่าใดเป็นผู้ตั้งอยู่ในผล พระอริยะเจ้าเหล่านั้นก็ชื่อว่าปฏิบัติดี มุ่งเอาความปฏิบัติที่ล่วงไปแล้ว เพราะท่านเหล่านั้นได้บรรลุธรรมที่พึงบรรลุก็ด้วยความปฏิบัติชอบนั่นแล

อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า **สุปฏิปนฺโน** เพราะปฏิบัติไปตามอนุสาสนีที่พระศาสดาทรงสอนไว้ก็ได้ เพราะปฏิบัติอปัณณกปฏิปทา คือข้อปฏิบัติไม่ผิด ก็ได้ ในธรรมวินัยที่เป็นสวากขาตะ ชื่อว่า **อุชุปฏิปนฺโน** เพราะปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทาไม่เข้าใกล้ส่วนสุดทั้ง ๒ ข้าง และเพราะปฏิบัติเพื่อละโทษ คือ ความคด ความโกง และความงอทางกาย วาจา ใจ

พระนิพพาน เรียกว่า **ญายะ** เพราะปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่พระนิพพานนั้น จึงชื่อ **ญายปฏิปนฺโน** บุคคลทั้งหลายปฏิบัติโดยประการใด จึงเป็นผู้ควรแก่สามีจิกรรม เพราะปฏิบัติด้วยประการนั้น จึงชื่อ **สามีจิปฏิปนฺโน**

คำว่า **ยทิทํ** อธิบายเป็น **ยานิ อิมานิ** แปลว่า เหล่านี้ใด คำว่า **จตฺตาริ ปุริสยุคานิ** ความว่า นับโดยคู่ เป็นบุรุษ ๔ คู่ คือ ท่านผู้ตั้งอยู่มรรคที่หนึ่ง ท่านผู้ตั้งอยู่ในผลที่หนึ่ง นี่เป็นคู่ ๑ ดังนี้เป็นต้น คำว่า **อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา** ความว่า นับโดยบุคคล เป็นบุรุษบุคคล ๘ พอดี โดยนัยนี้ คือ ท่านตั้งอยู่มรรคที่หนึ่ง ๑ ผู้ตั้งอยู่ในผลที่หนึ่ง ๑ เป็นต้น ก็บทว่า บุรุษและบุคคล ในคำว่า **อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา** นั้น มีเนื้อความอันเดียวกัน แต่บทว่า **ปุริสปุคฺคลา** นั่น ตรัสด้วยอำนาจแห่งเวไนย บทว่า **เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ** ความว่า นับโดยคู่ เป็นบุรุษ ๔ คู่ นับโดยแยกเป็นบุคคล บุรุษบุคคล ๘ เหล่านี้คือหมู่สาวกของพระผู้มีพระภาค

(๕) อธิบายสังฆคุณบทว่า อาหุเนยฺโย

พึงทราบวินิจฉัยในบททั้งหลายมีบทว่า **อาหุเนยฺโย** เป็นต้น วัตถุใดอันบุคคลนำมาบูชา เพราะเหตุนั้น วัตถุนั้นชื่อว่าอาหุนะ หมายความว่า วัตถุที่บุคลนำมาแม้จากที่ไกล แล้วถวายในท่านผู้มีศีลทั้งหลาย คำว่า อาหุนะ นั่นเป็นเชื่อของปัจจัย ๔ พระสงฆ์เป็นผู้ควรที่จะรับอาหุนะนั้น เพราะทำอาหุนะนั้นให้มีผลมาก เหตุนั้นจึงชื่ออาหุเนยยะ แปลว่า **ผู้ควรรับของที่เขานำมาบูชา**

อีกนัยหนึ่ง แม้สมบัติทั้งปวงอันบุคคลมาแม้จากไกล ควรบูชาในพระสงฆ์นั้น เหตุนั้น พระสงฆ์นั้นจึงชื่ออาหวนียะ แปลว่า ผู้ที่บุคคลควรบูชา หรือว่า พระสงฆ์ย่อมควรซึ่งอาหวนวัตถุ แม้ของเทวดาทั้งหลายมีท้าวสักกะเป็นต้น เหตุนั้นจึงชื่ออาหวนียะ แปลว่า ผู้ควรของที่เขามาบูชา

อนึ่ง ไฟอันได้ชื่อว่าอาหวนียะ ของพราหมณ์ทั้งหลาย ซึ่งลัทธิของพวกเขาว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ของอันบูชามีผลมาก อันใด หากว่าไฟนั้นชื่อว่าอาหวนียะ เพราะของที่บุคคลบูชาแล้วในไฟนั้นมีผลมากไซร้ ก็พระสงฆ์นี่แหละเป็นอาหวนียะ เพราะของที่บุคคลบูชาในพระสงฆ์เป็นสิ่งมีผลมาก ดังพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

ชนใดพึงบูชาท่านผู้ที่อบรมตนสำเร็จแล้ว ผู้เดียวแม้ครู่หนึ่ง การบูชานั้นแหละประเสริฐกว่า ผู้ที่บูชาไฟอยู่ในป่าตลอดร้อยปี การบูชาไฟสิ้นร้อยปีจะประเสริฐอะไร

บทว่าอาหวนียะ นั้นเป็นคำในนิกายอื่น โดยเนื้อความก็อย่างเดียวกันกับบทว่า **อาหุเนยยะ** นี้ในที่นี้ ใน ๒ บทนี้ต่างกันโดยพยัญชนะนิดหน่อยเท่านั้น พระสงฆ์เป็น **อาหุเนยยะ** ด้วยประการดังที่กล่าวมาฉะนี้

(๖) อธิบายสังฆคุณบทว่า ปาหุเนยฺโย

ส่วนในบทว่า **ปาหุเนยฺโย** พึงทราบวินิจฉัยต่อไปนี้ อาคันตุกทาน คือ ทานสำหรับต้อนรับแขกที่เขาจัดอย่างเครื่องสักการะ เพื่อประโยชน์แก่ญาติและมิตรทั้งหลายที่รักที่ชอบใจผู้มาแต่ทิศใหญ่น้อย เรียกว่าปาหุนะ แม้อาคันตุกทานนั้น เว้นญาติมิตรที่รักที่ชอบใจเหล่านั้นและแขกอื่นอันมีฐานะอย่างนั้นเสีย ก็ควรถวายแก่พระสงฆ์เท่านั้น พระสงฆ์เท่านั้นควรรับอาคันตุกทานนั้น เพราะว่าแขกเช่นดังพระสงฆ์หามีไม่ จริงอย่างนั้น พระสงฆ์นั้นเป็นเวลาพุทธันดรหนึ่งจึงจะได้พบ และท่านประกอบด้วยธรรมทั้งหลายที่ทำความเป็นที่รักที่ชอบใจล้วนๆ ด้วย พระสงฆ์ชื่อว่า **ปาหุเนยยะ** เพราะของต้อนรับแขกควรถวายแก่ท่าน และท่านก็**ควรรับของต้อนรับแขก** ดังนี้แล

ส่วนบาลีของชนเหล่าใดว่า **ปาหวนีโย** บาลีของชนเหล่านั้นมีอธิบายว่า เพราะเหตุที่พระสงฆ์ย่อมควรซึ่งการทำให้ก่อน เพราะฉะนั้น ทานวัตถุบุคคลควรนำมาบูชาในพระสงฆ์นั้นก่อนใครหมด เหตุนั้นพระสงฆ์จึงชื่อปาหวนียะ แปลว่า **ผู้ที่ควรนำของมาบูชาก่อน** อีกนัยหนึ่ง พระสงฆ์ควรซึ่งอาหวนะโดยประการทั้งปวง เหตุนั้น จึงชื่อปาหวนียะ แปลว่า ผู้ควรของอันเขานำมาบูชาโดยประการทั้งปวง ศัพท์ว่า ปาหวนียะ นั้น ในที่นี้กล่าวว่าปาหุเนยยะ โดยเนื้อความนั้นแล

(๗) อธิบายสังฆคุณบทว่า ทกฺขิเณยฺโย

ก็ทานที่บุคคลเชื่อโลกหน้าแล้วจึงให้ เรียกว่าทักขิณา พระสงฆ์ย่อมควรซึ่งทักขิณานั้น หรือเกื้อกูลแก่ทักขิณา เพราะทำทักขิณาให้หมดจด โดยภาวะคือทำทักขิณานั้น

ให้มีผลมาก เพราะเหตุนั้น พระสงฆ์จึงชื่อว่า**ทักขิเณยยะ** แปลว่า ผู้ควรซึ่งทักขิณาหรือผู้เกื้อกูลแก่ทักขิณา

(๘) อธิบายสังฆคุณบทว่า อญฺชลีกรณีโย

พระสงฆ์ย่อมควรซึ่งการกระทำอัญชลี อันชาวโลกทั้งปวงวางมือทั้งสองไว้เหนือศีรษะกระทำอยู่ เหตุนั้น จึงชื่อว่าอัญชลีกรณียะ แปลว่า ผู้ควรซึ่งการทำอัญชลี

(๙) อธิบายสังฆคุณบทว่า อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส

บทว่า **อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส** ความว่า พระสงฆ์เป็นที่เพาะปลูกบุญของชาวโลกทั้งปวง ไม่มีที่เสมอเหมือน เหมือนอย่างว่าที่เพาะปลูกข้าวสาลีก็ดี ข้าวเหนียวก็ดี ของ

พระราชาหรือของอำมาตย์ก็ตาม เขาก็เรียก "นาข้าวสาลีของพระราชา นาข้าวเหนียวของพระราชา" เป็นต้น ฉันใด พระสงฆ์ก็เป็นที่เพาะปลูกบุญทั้งหลายของชาวโลกทั้งปวง ฉันนั้น แท้จริง เพราะอาศัยพระสงฆ์ บุญทั้งหลายอันเป็นเครื่องบันดาลประโยชน์เกื้อกูล และความสุขนานาประการของชาวโลกจึงได้งอกขึ้น เพราะเหตุนั้น พระสงฆ์จึงชื่อว่าเป็นนาบุญของโลกไม่มีนาอื่นยิ่งกว่า

สมาธิอันเกิดจากสังฆานุสสติ

เมื่อพระโยคาวจรระลึกถึงพระสังฆคุณทั้งหลายอันต่างโดยคุณมีความเป็นผู้ปฏิบัติดีเป็นต้น ดังกล่าวมาฉะนี้อยู่ ในขณะที่ระลึกนั้น จิตของเธอย่อมไม่เป็นจิตที่ราคะกลุ้มรุม ไม่เป็นจิตที่โทสะกลุ้มรุม ไม่เป็นจิตที่โมหะกลุ้มรุมเลยทีเดียว ในขณะนั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิต

ดำเนินไปตรงดิ่ง ปรารภถึงพระสงฆ์ องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกันแก่เธอผู้ข่มนิวรณ์ได้แล้วโดยนัยก่อนนั่นแล แต่เพราะสังฆคุณทั้งหลายเป็นอารมณ์ลึกซึ้ง หรือเพราะจิตน้อมไปในการระลึกถึงพระคุณหลายประการ ฌานนี้จึงเป็นฌานที่ไม่ถึงอัปปนา ได้ถึงเพียงอุปจารเท่านั้น ฌานนี้ถูกเรียกว่าสังฆานุสสตินั่นเอง เพราะเป็นฌานที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการระลึกถึงพระสังฆคุณ

อานิสงส์ของเจริญสังฆานุสสติ

ภิกษุผู้ประกอบเนืองๆ ซึ่งสังฆานุสสตินี้ ย่อมเป็นผู้มีความเคารพมีความยำเกรงในพระสงฆ์ ได้ความไพบูลย์แห่งศรัทธาเป็นต้น **เป็นผู้มากไปด้วยปีติและปราโมทย์** ทนต่อความกลัวและความตกใจ สามารถอดกลั้นทุกข์ มีความรู้สึกเสมือนว่าได้อยู่กับพระสงฆ์ อนึ่ง แม้สรีระ

ของเธออันสังฆคุณานุสสติประทับอยู่ **ย่อมเป็นร่างควรแก่การบูชาดุจโรงอุโบสถอันมีสงฆ์ประชุมกันอยู่** จิตย่อมน้อมไปในการที่จะบรรลุถึงสังฆคุณ อนึ่ง ในเมื่อประสบกับสิ่งที่จะพึงล่วงละเมิด หิริโอตตัปปะย่อมจะปรากฏแก่เธอราวกะเธอเห็นพระสงฆ์อยู่ต่อหน้า อนึ่ง เมื่อยังไม่บรรลุคุณยิ่งขึ้นไป เธอย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

> **เพราะเหตุนั้นแล ผู้มีปัญญาดี พึงทำความไม่ประมาทในสังฆานุสสติ อันมีอานุภาพมากอย่างนี้ ทุกเมื่อเถิด**

ที่แสดงมานี้ เป็นการกล่าวอธิบายอย่างพิสดารในสังฆานุสสติ

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฏกํ ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วิสุทฺธิมคฺคปกรณํ (ปฐโม ภาโค).** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙.

สำนักสวนโมกขพลารามไชยา. **คู่มืออุบาสกอุบาสิกา ภาค ๑-๒ ทำวัตร เช้า-เย็น และสวดมนต์พิเศษบางบท แปลไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๙๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๕.

ผู้ที่สนใจหนังสือและคำบรรยายของอาจารย์สุภีร์ ทุมทอง สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน

www.ajsupee.com และ สามารถติดต่อได้ ดังนี้

(๑) ขอรับได้ฟรี ผ่านระบบขอรับหนังสือออนไลน์ จากเว็บไซต์ ajsupee.com

(๒) ขอรับได้ฟรีทางไปรษณีย์ ขอรับ หนังสือได้ครั้งละ 5 เล่ม และ mp3 ครั้งละ 8 แผ่น ส่งชื่อ ที่อยู่ของผู้รับ, ชื่อหนังสือ, mp3, DVD ที่ต้องการไปที่ suriyan2t@gmail.com

ติดต่อสอบถามรายละเอียด

คุณสุริยัน โทร. 080-553 5553,

Line ID : ajsupee.com

(๓) ติดต่อขอรับที่ชมรมจริยธรรม
ตึกประสาทวิทยาชั้น 2 โรงพยาบาลศรีธัญญา
อ.เมือง จ. นนทบุรี โทร. 02-9689954
ติดต่อคุณสุคนธ์

(๔) ติดต่อขอรายละเอียดได้จาก
ชมรมกัลยาณธรรม
http://www.kanlayanatam.com

รายชื่อผู้ร่วมบริจาค

1	คุณนันทลี จารุรัตน์	2,000
2	คุณสุชาติ คุณเพ็ญศรี แซ่ซู และครอบครัว	1,000
3	ดร.วิไล เทียนรุ่งโรจน์ หนุนภักดี	1,000
4	ผู้เข้าปฏิบัติ ยุวพุทธิกสมาคมฯ ๒๗ - ๓๑ พ.ค. ๕๖	21,065
5	คุณจิรวัฒน์ คะวีรัตน์	500
6	ไม่ออกนาม	300
7	ไม่ออกนาม	150
8	ผู้ฟังธรรมชมรมสุรัตนธรรม ๙ มิ.ย. ๕๖	2,592
9	คุณใจทิพย์ เอี่ยมปรีดี	2,000
10	คุณกฤษณพันธุ์ สุพรรณโรจน์	1,000
11	คุณดารารัตน์ แหลมหลวง	2,000
12	ผู้เข้าปฏิบัติ วัดสารนาถธรรมาราม ๑๓ - ๑๕ มิ.ย. ๕๖	5,000
13	คุณพัฒนพล คุณพัฒนพันธ์ เจือจันทร์	200
14	คุณเพ็ญษา สายฟ้าแลบ	1,000
15	คุณศศินาถ แสงแก้ว	3,000
16	อาจารย์รอม หิรัญพฤกษ์	1,000

17	ผู้ฟังธรรม บ้านจิตสบาย ๒๓ มิ.ย. ๕๖	8,080
18	ไม่ออกนาม	100
19	ทพ.สารชา เชื้อสำราญ	3,000
20	คุณเหมียว	6,002
21	ไม่ออกนาม	3,000
22	คุณวันชื่น คุณจินตนา ธรรมไพโรจน์	1,000
23	ผู้ฟังธรรม กนกรัตน์รีสอร์ท ๑ ก.ค. ๕๖	9,000
24	ผู้ฟังธรรม Exim bank ๔ ก.ค. ๕๖	3,170
25	มูลนิธิวิปัสสนากรรมฐานสุรินทร์	5,000
26	จากฐณิชาณ์รีสอร์ท ๗ ก.ค. ๕๖	2,356
27	คุณยุวดี บูรณธนานุกิจ	2,000
28	ผู้เข้าปฏิบัติ ฐณิชาณ์รีสอร์ท อ.อัมพวา ๑๕ - ๑๗ ก.ค. ๕๖	20,000
29	ผู้เข้าปฏิบัติ ปตท. ชลบุรี ๑๐ ก.ค. ๕๖	4,600
30	ทพ.แสงชัย โสภณสกุลสุข	20,000
31	ผู้ฟังธรรม ชมรมสุรัตนธรรม ๑๔ ก.ค. ๕๖	3,000
32	คุณภสินีย์ นากดี	3,000
33	มูลนิธิวิปัสสนากรรมฐานสุรินทร์	4,000

34	ผู้เข้าปฏิบัติ ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน บ้านจันรม ๒๐ - ๒๒ ก.ค. ๕๖	3,300
35	ผู้ฟังธรรม ชมรมคนรู้ใจ ๒๓ ก.ค. ๕๖	1,650
36	คุณ ดวงตา มัศยาอานนท์	1,000
37	คุณบัญชา	7,300
38	คุณกฤษณา โฆสิตจิรนันท์และครอบครัว	40,000
39	ไม่ออกนาม	3,000
40	ไม่ออกนาม	2,000
41	คุณแม่อำพัน ปัทมอดิศัย	2,000
42	คุณนวลปราง โพศะโยมม	2,000
43	คุณอรัชฌา เงินวิลัย	500
44	คุณวาทินี สินธุโสภณ	200
45	คุณกาญจนา การนัตถุ์	100
46	คุณกาน	100
47	คุณนงเยาว์ ศรีไทย	100
48	ครอบครัวสุริยสัตย์	2,000
49	ครอบครัวเฉลิมเตียรณ	1,000
50	ผู้ฟังธรรมบ้านจิตสบาย ๒๘ ก.ค. ๕๖	5,450

51	ผู้ฟังธรรม Exim bank ๑ ส.ค. ๕๖	5,000
52	ไม่ออกนามจากคลีนิคคุณหมอไพทูรย์ ๒ ส.ค. ๕๖	3,000
53	จากฐณิชาณ์รีสอร์ท ๔ ส.ค. ๕๖	3,000
54	ผู้ฟังธรรม เบนซ์ทองหล่อ ๔ ส.ค. ๕๖	5,000
55	คุณปิยดา เจตนาวิไลย	500
56	คุณภานวินี สุริยสัตย์ พึ่งพานงค์	2,000
57	คุณพิพัฒน์ ปุสยานนท์	1,000
58	คุณภสินีย์ นากดี	2,000
59	ผู้เข้าปฏิบัติ ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน บ้านจันรม ๑๐ - ๑๒ ส.ค. ๕๖	3,040
60	อาจารย์ช้าง	500
61	ครอบครัวธนารัตน์ปัทมา	2,000
62	บ้านขนมนันทวัน	10,000
63	ผู้ฟังธรรม บ้านขนมนันทวัน ๑๗ ส.ค. ๕๖	20,000
64	คุณเพียรเพลิน พูลพิพัฒน์	1,000
65	บ.เจเน็ท คอร์ปอร์เรชั่น จก.	5,000
66	ผู้ฟังธรรมชมรมคนรู้ใจ ๒๐ ส.ค. ๕๖	2,860
67	มูลนิธิเติมน้ำใจให้สังคม	5,000

68	ไม่ออกนาม	700
69	ไม่ออกนาม (จากอเมริกา)	3,000
70	ผู้ฟังธรรม บ้านจิตสบาย ๒๕ ส.ค. ๕๖	2,480
71	ผู้ฟังธรรม โรงแรมเดอะคัลเลอร์ลิฟวิ่ง จ.สมุทรปราการ ๒๗ ส.ค. ๕๖	1,550
72	ผู้ฟังธรรมชมรมสุรัตนธรรม ๓๑ ส.ค. ๕๖	4,650
73	จากฐณิชาณ์รีสอร์ท ๑ ก.ย. ๕๖	2,010
74	คุณหมอเกียรติทวี ฐานะสวัสดิ์	1,000
75	ผู้เข้าปฏิบัติ ยุวพุทธิกสมาคมฯ ๒ - ๖ ส.ค. ๕๖	20,500
76	คุณศิริลักษณ์ พัฒนะเอนก	5,000
77	ดร.นวลศิริ เปาโรหิตย์	1,000
78	อาจารย์วิมล วงศ์เพ็ญ	1,200
79	คุณเกษราภา ซิ้มศรีสกุล	2,000
80	นพ.วิสัน เทียนรุ่งโรจน์ และครอบครัว	5,000
81	คุณจิรพัฒน์ เทียนรุ่งโรจน์	5,000
82	ผู้ฟังธรรมสาวัตถีธรรมะเธียร์เตอร์ ยุวพุทธฯ ๘ ก.ย. ๕๖	7,487
83	ผู้ฟังธรรม ชมรมสุรัตนธรรม ๘ ก.ย. ๕๖	2,400
84	ผู้ฟังธรรม ชมรมคนรู้ใจ ๑๐ ก.ย. ๕๖	4,270

85	คุณสมศักดิ์ กิจธนวัฒน์	2,000
86	คุณธีรนุช เฟื่องเดช	2,000
87	รศ.พญ.สุดสบาย จุลกทัพพะ	700
88	คุณกาญจนา การนัดถุ์	100
89	คุณวาทีนี สินธุโสภณ	300
90	คุณรสสุคนธ์ ชมชื่น	250
91	คุณนรินทร์ คุมพล	150
92	นศ.จิตตปัญญาศึกษา ม.มหิดล ๑๒ - ๑๔ ก.ย. ๕๖	1,520
93	คุณ Sangchan	500
94	คุณธัญญ์ธร จรัณยานนท์	500
95	พ.ญ.มาคุ้มครอง โปษยะจินดา	3,000
96	ไม่ออกนาม	1,000
97	ผู้ฟังธรรม บ้านจิตสบาย ๒๙ ก.ย. ๕๖	5,610
98	ไม่ออกนาม	500
99	คุณพรหมจรรยู	5,000
100	พ.ญ.เรวดี กนกวุฒิ	1,000
101	ผู้เข้าปฏิบัติ พุทธธรรมนำทอง บ.AIA ๔ ต.ค. ๕๖	20,000
102	ด.ญ.ภัสสริษา สุริยสัตย์	2,000

103	คุณสมพร ทรัพย์สาร	20,000
104	ผู้ฟังธรรม Exim bank ๓ ต.ค. ๕๖	4,840
105	ผู้ฟังธรรม ชมรมคนรู้ใจ ๘ ต.ค. ๕๖	2,840
106	คุณภสินีย์ นากดี	3,000
107	มูลนิธิวิปัสสนากรรมฐานสุรินทร์และข้าราชการบรรจุใหม่ ๑๐ - ๑๑ ต.ค. ๕๖	15,205
108	คุณสุจิตร์ สัญญะโม คุณสุชิน รัตนพัลลภ	2,000
109	คุณสุนันท์ เกียรติสันติสุข	500
110	คุณบงกช ซี่โฮ่	400
111	ครอบครัววัฒนา	1,000
112	ทพ.ทรงภัทร ทพญ.เพียงดาว คำนึงสิทธิ	1,000
113	คุณขนิษฐา ธิสามี	500
114	คุณสมาพร เชาว์วิไล	200
115	ทพ.วีระพงศ์ สวนแย้ม ทพญ.พัชรา วงษ์วรรณ	1,000
116	คุณจันทร์เพ็ญ ศิริพานิชย์	400
117	คุณธันวา พรไพรินทร์	100
118	ทพ.ณัฐวุฒิ ธิติพิชญ์	500
119	ทพญ.ปิยะมาศ สมประเสริฐสุข	200

120	ทพญ.ศิวฉัตร ทพญ.วรุณี ฉัตรตะวัน	1,000
121	ทพญ.ญาดากุล พิรัลกิตติ และครอบครัว	500
122	ทพญ.พนิดา วัฒนตระกูลชาติ	500
123	ทพญ.กฤษณา ตรีไพบูลย์ และครอบครัว	200
124	นาวาโทอรรฆพงศ์ พทญ.พัชณิดา บรรพบุตร	200
125	ทพญ.ภคนียา และครอบครัว	100
126	ทพญ.พุทรักษา และครอบครัว	500
127	ทพญ.จันทิมา ฉายศิริ	200
128	ทพญ.สภาวดี ตรีศูลรัตน์ และครอบครัว	500
129	ทพญ.ภัทรียา วงศ์ผัน นพ.ภูวดล และครอบครัว	400
130	ทพญ.พรเจริญ ทองประดิษฐ	100
131	ทพ.สมนึก ประสานเกียรติราช	100
132	ทพ.ธัญญ์นิธิ ฐิติโชติอริยกุล	200
133	ทพญ.เสาวณี ตุรงคราวี	200
134	คุณณัฐนันท์ สุชำนิวรการ และครอบครัว	100
135	ทพญ.ปรีย์ธิดา ตั้งศรีพงศ์ และครอบครัว	500

ประวัติ
อาจารย์สุภีร์ ทุมทอง

วันเดือนปีเกิด

๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๕

บ้านหนองฮะ ต.หนองฮะ อ.สำโรงทาบ จ.สุรินทร์

การศึกษา

- เปรียญธรรม ๔ ประโยค
- ประกาศนียบัตรบาลีใหญ่ วัดท่ามะโอ จ.ลำปาง
- ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๘)

- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิวิทยาลัยสงฆ์
  มจร. บาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม
- วิปัสสนาจารย์ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ
- อาจารย์สอนวิชาพระอภิธรรมปิฎก
  มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม
- บรรยายธรรมะตามสถานที่ต่างๆ
  ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด
- เผยแผ่ธรรมะทางเว็บไซต์
  www.ajsupee.com

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ชนทั้งหลายเหล่าใดเลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้า

เลื่อมใสแล้วในอริยมรรคมีองค์ ๘

เลื่อมใสแล้วในวิราคะ

เลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์

ชนทั้งหลายเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสแล้วในสิ่งที่เลิศ

และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

คุณพระรัตนตรัย สุภีร์ ทุมทอง

ISBN: 978-616-711-92-4

9 786167 115924